

Projekat „Primjena koncepta ljudske sigurnosti u cilju stabilizacije zajednica u Kantonu 10“ financira UN Fond za ljudsku sigurnost a implementiraju ga UN agencije u BiH (UNICEF, IOM, UNHCR i UNDP). Stavovi izneseni u ovoj publikaciji ne predstavljaju nužno stavove donatora.

Aktivnost **„PROMICANJE INTERKULTURALNOG, INKLUZIVNOG I MIROVNOG OBRAZOVANJA I PREVENCIJE NASILJA MEĐU DJECOM”** realizuje NVO GENESIS PROJECT iz Banjaluke u okviru projekta **„PRIMJENA KONCEPTA LJUDSKE SIGURNOSTI U CILJU STABILIZACIJE ZAJEDNICA U KANTONU 10“**

Publikacija je nastala kao rezultat rada članova Stručne skupine za Hercegbosansku županiju od ožujka 2015. godine do svibnja 2015. godine

ČLANOVI STRUČNE SKUPINE:

1. Mate Spajić, Ministarstvo znanosti, prosvjete, kulture i športa HBŽ
2. Mate Križanac, Ministarstvo znanosti, prosvjete, kulture i športa HBŽ
3. Viktorija Bošnjak, Zavod za školstvo u osnutku
4. Goran Čeko, ravnatelj OŠ “Ivan Goran Kovačić” Livno
5. Marko Tovilo, ravnatelj OŠ “Fra Miroslava Džaje” Kupres
6. Milica Skočibušić, ravnateljica OŠ “Ivana Mažuranića” Tomislavgrad
7. Božana Kordić, pedagoginja OŠ “Stjepana Radića” Prisoje
8. Vojo Marić, ravnatelj OŠ “Grahovo”, Bosansko Grahovo
9. Anto Ćosić, ravnatelj OŠ “Glamoč” Glamoč
10. Bože Petrović, ravnatelj OŠ “Fra Mije Čuića” Bukovica
11. Dona Hrga, pedagoginja OŠ “Fra Lovro Karaula” Livno
12. Marija Pejčinović, pedagoginja OŠ “Drvar” Drvar

KOORDINATOR STRUČNE SKUPINE:

Dipl. oec. Dijana Pejić, izvršna direktorica, Humanitarna organizacija *Genesis Project*

2015.

Sadržaj:

PREDGOVOR.....	5
UVODNO PISMO.....	7
II. PRAVNI OKVIR.....	9
III SITUACIJSKA ANALIZA U HERCEGBOSANSKOJ ŽUPANIJI.....	13
IV NASILJE NAD I MEĐU DJECOM U BiH: REZULTATI ISTRAŽIVANJA.....	19
1. „Strategija za borbu protiv nasilja nad djecom u BiH”.....	19
2. „Istraživanje o iskustvima mladih u BiH, koje se odnosi na različite oblike nasilja i traume u djetinjstvu”.....	21
3 „Mehanizam potpore prevenciji nasilja i smanjenju rizika od oružja”.....	22
V NASILJE NAD I MEĐU DJECOM:	
REZULTATI ISTRAŽIVANJA U ŠKOLAMA HERCEBOSANSKE ŽUPANIJE.....	25
VI PREPORUKE.....	32
1.Preporuke osnovnim školama za razvoj održivih mehanizama upravljanja i koordiniranja koji bi omogućili učinkovitije programe interkulturalnog, inkluzivnog i mirovnog obrazovanja, i prevencije nasilja među djecom u školama.....	32
2.Preporuke osnovnim školama za uvođenje izmjena i nadopunu nastavnog plana i programa (kurikula) u svrhu učinkovitije prevencije nasilja u školama, interkulturalnog, inkluzivnog i mirovnog obrazovanja.....	35
3. Preporuke osnovnim školama za uspostavu učinkovitije suradnje roditelja i profesionalaca u školi u svrhu preveniranja nasilnih oblika ponašanja učenika, te promicanja interkulturalnog, inkluzivnog i mirovnog obrazovanja.....	37
PRILOZI	
VII SMJERNICE ZA PREVENCIJU NASILJA U ŠKOLAMA HERCEGBOSANSKE ŽUPANIJE.....	43
VII PROTOKOL O POSTUPANJU U SLUČAJU NASILJA U ŠKOLAMA HERCEGBOSANSKE ŽUPANIJE.....	55

PREDGOVOR

Projekat „Primjena koncepta ljudske sigurnosti u cilju stabilizacije zajednica u Kantonu 10“, kojeg finansira UN Fond za ljudsku sigurnost, a implementiraju ga UN agencije u BiH (UNICEF, IOM, UNHCR i UNDP), teži primjeni koncepta ljudske sigurnosti sa posebnim osvrtom na potrebe povratničke populacije i socijalno ugroženih kategorija putem uspostave partnerskih odnosa s općinama, kantonalnom vladom i organizacijama civilnog društva, s ciljem osiguranja prihvatanja i podrške lokalne zajednice, te dugoročne održivosti projekta.

U okviru ovog trogodišnjeg projekta, provode se aktivnosti pod zajedničkim nazivom „Promocija interkulturalnog dijaloga, inkluzivnog i mirovnog obrazovanja i prevencija nasilja među djecom u Kantonu 10“, koje provodi NVO „Genesis Projekt“. Ove aktivnosti imaju za cilj prevenciju pojava nasilja i diskriminacije među djecom, povećanje tolerancije, komunikacijskih vještina i razumijevanja razlika među djecom; povećana znanja djece i odraslih o opasnosti od mina, neeksplozivnih ubojnih sredstava i malog i lakog naoružanja, i na kraju povećan kapacitet Ministarstva za planiranje, upravljanje i implementaciju aktivnosti usmjerenih na promociju interkulturalnog dijaloga, inkluzivnog i mirovnog obrazovanja, te prevenciju nasilja i diskriminacije nad djecom u okviru nastavnog plana i programa škola.

Publikacija „Praktična primjena protokola o postupanju u slučaju nasilja u školama Hercegbosanske županije“, jedan je od rezultata ovih aktivnosti i rada stručne grupe imenovane od strane Ministra prosvjete, znanosti, kulture i športa. Ova publikacija pruža jasan uvid u trenutno stanje kada je o ovoj problematici riječ, te predstavlja praktičan instrument u planiranju svih budućih aktivnosti usmjerenih ka prevenciji nasilnih i disfunkcionalnih oblika ponašanja u školama. Važnu ulogu u ovom procesu imat će ne samo nastavnici, nego i roditelji i šira lokalna zajednica.

UNICEF BiH već dugi niz godina radi na aktivnostima i projektima prevencije nasilja među djecom širom Bosne i Hercegovine. Rad stručne grupe i Ministarstva prosvjete, znanosti, kulture i športa pokazuju jasnu opredjeljenost kreatora obrazovne politike na ovom području da učine sve kako bi škole bile sigurna i stimulativna sredina za razvoj djeteta. UNICEF u Bosni i Hercegovini će i dalje podržavati napore Ministarstva u promicanju prevencije nasilja među djecom, te interkulturalnog i inklusivnog obrazovanja.

Ayman Abulaban
Predstavnik UNICEF-a u BiH

FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
HERCEGBOSANSKA ŽUPANIJA
Ministarstvo znanosti, prosvjete, kulture i športa
LIVNO

UVODNO PISMO

Ministarstvo znanosti, prosvjete, kulture i športa Hercegbosanske županije već nekoliko godina uspješno surađuje s Humanitarnom organizacijom Genesis Project iz Banjaluke na realiziranju projekata koji se provode u Hercegbosanskoj županiji.

Uzevši u obzir da su iskustva Ministarstva znanosti, prosvjete, kulture i športa Hercegbosanske županije s *Genesis Projectom* pozitivna i ovaj put smo odlučili pružiti punu potporu implementaciji aktivnosti „Promicanje interkulturalnog, inkluzivnog i mirovnog obrazovanja i prevencije nasilja među djecom“ koju provodi ova organizacija. Aktivnost „Promocija interkulturalnog dijaloga, inkluzivnog i mirovnog obrazovanja i prevencije nasilja među djecom u Hercegbosanskoj županiji“ provodi se u okviru projekta „Primjena koncepta ljudske sigurnosti u cilju stabilizacije zajednica u Hercegbosanskoj županiji“ koji financira UN Fond za ljudsku sigurnost, a implementiraju ga UN agencije u BiH (UNICEF, IOM, UNHCR i UNDP) u trajanju od 3 godine.

S obzirom na to da je cilj aktivnosti promicanje interkulturalnog dijaloga, inkluzivnog i mirovnog obrazovanja i prevencija nasilja među djecom u Hercegbosanskoj županiji putem jačanja kapaciteta i razvoja odgovarajućih metoda kroz aktivno sudjelovanje svih zainteresiranih strana (učenici, nastavnici i roditelji, kao i predstavnici Ministarstva znanosti, prosvjete, kulture i športa Hercegbosanske županije), Ministarstvo je prepoznalo značaj realiziranja ove aktivnosti u školama Hercegbosanske županije.

U svezi s tim, Ministarstvo je u okviru predviđenih, a potom i realiziranih aktivnosti, imenovalo članove Stručne skupine, i to:

1. Mate Spajić, Ministarstvo znanosti, prosvjete, kulture i športa HBŽ
2. Mate Križanac, Ministarstvo znanosti, prosvjete, kulture i športa HBŽ
3. Viktorija Bošnjak, Zavod za školstvo u osnutku
4. Goran Čeko, ravnatelj OŠ „Ivan Goran Kovačić“ Livno
5. Marko Tovilo, ravnatelj OŠ „Fra Miroslava Džaje“ Kupres
6. Milica Skočibušić, ravnateljica OŠ „Ivana Mažuranića“ Tomislavgrad
7. Božana Kordić, pedagoginja OŠ „Stjepana Radića“ Prisoje

8. Vojo Marić, ravnatelj OŠ „Grahovo”, Bosansko Grahovo
9. Anto Ćosić, ravnatelj OŠ „Glamoč” Glamoč
10. Bože Petrović, ravnatelj OŠ „Fra Mije Čuića” Bukovica
11. Dona Hrga, pedagoginja OŠ „Fra Lovro Karaula” Livno
12. Marija Pejčinović, pedagoginja OŠ „Drvar” Drvar

Stručna skupina sastavljena od ravnatelja i pedagoginja osnovnih škola Hercegbosanske županije, te predstavnika Ministarstva znanosti, prosvjete, kulture i športa HBŽ i Zavoda za školstvo u osnutku je sudjelovala u izradi publikacije „Praktična primjena Protokola o postupanju u slučaju nasilja u školama Hercegbosanske županije”. Stručna skupina je, tijekom svojih sastanaka, radila na osmišljavanju preporuka za nadopunu nastavnog plana i programa u svrhu efikasnije realizacije programa interkulturalnog, inkluzivnog i mirovnog obrazovanja, prevencije nasilja i diskriminacije nad djecom i na osmišljavanju preporuka za uspostavljanje efikasnije suradnje između roditelja i profesionalaca u školi u svrhu efikasnije prevencije nasilnih oblika ponašanja učenika. Sve osmišljene preporuke su sastavni dio ove publikacije.

Ministarstvo smatra da je aktivnost „Promicanje interkulturalnog, inkluzivnog i mirovnog obrazovanja i prevencije nasilja među djecom” prvi i neophodan korak ka stvaranju sigurnijeg okruženja za djecu Hercegbosanske županije, jer je omogućilo uspostavu kvalitetne baze podataka o razini i najčešćim oblicima međuvršnjačkog nasilja, a služiti će kao temelj planiranja budućih školskih akcija usmjerenih na prevenciju međuvršnjačkog nasilja.

Usvajanjem „Protokola o postupanju u slučaju nasilja u školama Hercegbosanske županije” u prosincu 2014. godine zakonski je regulirana obveza škola da realizira preventivne programe i redovito prati i radi na prevenciji nasilja koje uključuje djecu, a ovaj projekt pruža prijeko potrebna tehnička znanja upravama škola o tome kako provoditi ovaj Protokol u praksi.

Također, na kraju ovog uvoda podsjećamo škole da primjena Protokola doprinosi povećanju razine znanja i vještina o prevenciji nasilja kod školskog osoblja i učenika, kao i kapaciteta osnovnih škola u odgovoru na nasilje, definiranjem uloga i odgovornosti svih ključnih sudionika na razini škole.

II. PRAVNI OKVIR

Najvažniji međunarodni pravni izvor za zaštitu djece definiran je člankom 19. Konvencije o pravima djeteta, čiji je potpisnik i Bosna i Hercegovina, a koji se odnosi na obvezu zemlje potpisnice da poduzme odgovarajuće zakonske, administrativne, socijalne, obrazovne mjere za zaštitu djeteta od svih oblika tjelesnog ili duševnog nasilja, ozljeđivanja ili zlostavljanja, zapostavljanja ili nemarnog postupanja, maltretiranja ili eksploatacije, uključujući i seksualno zlostavljanje, dok je pod skrbi roditelja, zakonskih skrbnika ili bilo koje druge osobe koja o njemu skrbi.

„Protokol o postupanju u slučaju nasilja u školama Hercegbosanske županije“ je usvojen u prosincu 2014. godine i u Protokolu se navodi sljedeći pravni okvir:

- UN konvencija o pravima djeteta: Obveza iz članka 19. Konvencije o pravima djeteta glasi:
„Države članice poduzet će sve potrebne zakonodavne, administrativne, socijalne i obrazovne mjere za zaštitu djeteta od svih oblika tjelesnog ili duševnog nasilja, povređivanja ili zlostavljanja, zapostavljanja ili nemarnog postupanja, maltretiranja ili eksploatacije, uključujući seksualno zlostavljanje, dok o njemu skrbi roditelj, zakonski skrbnik ili bilo koja druga osoba kojoj je povjerena skrb o djetetu.
- Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju („Službeni glasnik BiH“, broj 18/03)
- Zakon o osnovnom školstvu („Narodne novine HBŽ“, br. 12/04 i 12/08),
- Zakon o srednjem školstvu („Narodne novine HBŽ“, br. 12/04 i 12/08),
- Strategija za borbu protiv nasilja nad djecom BiH 2012. – 2015,
- Strategija protiv maloljetničkog prijestupništva u BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 14/08),
- Rezolucija o sprječavanju maloljetničke delinkvencije i postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladeži („Službene novine FBiH“, broj 10/08),
- Protokol o postupanju institucija u slučaju nasilja u obitelji za područje HBŽ,
- Zakon o zabrani diskriminacije BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 59/09),
- Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji FBiH („Službene novine FBiH“, broj 20/13),
- Kazneni zakon FBiH („Službene novine FBiH“, br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05 i 42/10),
- Zakon o kaznenom postupku FBiH („Službene novine FBiH“, br. 35/03, 28/05, 55/06, 27/07, 9/09 i 12/10),
- Zakon o prekršajima FBiH („Službene novine FBiH“, broj 31/06),
- Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u kaznenom postupku FBiH („Službene novine FBiH“, broj 13/14).

Osim Konvencije o pravima djeteta, BiH je prihvatila i ostale međunarodne instrumente kojima se utvrđuju međunarodni standardi za zaštitu djece od nasilja za neke od specifičnih oblika nasilja. Europska unija i Vijeće Evrope u svezi s tim donijeli su više rezolucija i preporuka koje obvezuju države na stvaranje okružja prilagođenog djeci.

Kada govorimo o zakonima donijetim na razini BiH i drugim strateškim dokumentima koji se odnose na prava i zaštitu djece, treba spomenuti najvažnije:

- Zakon o zabrani diskriminacije BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 59/09),
- Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH („Službeni glasnik BiH“, br. 16/03, 102/09 i 32/10 – Prečišćeni tekst),
- Okvirna politika unapređenja ranog rasta i razvoja djece u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, broj 36/12),
- Akcijski plan za djecu BiH 2010. – 2014.

U Federaciji BiH u proteklom razdoblju treba izdvojiti:

- Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji FBiH („Službeni glasnik FBiH“, br. 22/05 i 51/06),
- Obiteljski zakon FBiH („Službene novine FBiH“, br. 35/05 i 41/05),
- Kazneni zakon FBiH („Službene novine FBiH“ br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05 i 42/10),
- Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u kaznenom postupku („Službene novine FBiH“, broj 7/14).

U Bosni i Hercegovini su usvojene „**Smjernice za postupanje u slučaju nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini**“ (objavljene u „Službenom glasniku BiH“, broj 56/13. Izrada Smjernica je bila u nadležnosti Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH u suradnji s entitetskim ministarstvima socijalne zaštite i stručnjacima iz područja nasilja nad djecom).

Iz „**Smjernica za postupanje u slučaju nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini**“ prenosimo dijelove pravnog okvira koji se ne podudaraju s gore navedenim:

Bosna i Hercegovina (državni nivo):

- Zakon o prekršajima BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 20/04),
- Zakon o kaznenom postupku BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 36/03).

Federacija BiH:

- Zakon o kaznenom postupku FBiH („Službene novine FBiH“, br. 35/03, 56/04, 37/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09 i 12/10),
- Zakon o izvršenju kaznenih sankcija u FBiH („Službene novine FBiH“, br. 44/98, 42/99 i 12/09),
- Zakon o vanparničnom postupku FBiH („Službene novine FBiH“, br. 2/98, 39/94 i 73/05),
- Zakon o izvršnom postupku FBiH („Službene novine FBiH“, br. 32/03, 33/06, 39/06 i 39/09),
- Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka,
- Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama („Službene novine FBiH“, br. 37/01 i 40/02),
- Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji s djecom („Službene novine FBiH“, br. 36/99, 54/04, 39/06 i 14/09),

- Zakon o socijalnoj zaštiti („Narodne novine Kantona 10“, broj 5/98),
- Zakon o zdravstvenoj zaštiti FBiH („Službene novine FBiH“, br. 29/97 i 46/10),
- Pravilnik o načinu i mjestu provedbe zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana učinilaca nasilja u obitelji („Službene novine Federacije BiH“, broj 60/06),
- Pravilnik o načinu i mjestu provedbe zaštitne mjere obaveznog liječenja od ovisnosti od alkohola, opojnih droga ili drugih psihotropnih supstanci učinilaca nasilja u obitelji („Službene novine FBiH“, broj 23/08),
- Pravilnik o načinu provedbe zaštitnih mjera koje su u nadležnosti policije („Službene novine FBiH“, broj 9/06),
- Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u obitelji FBiH 2013. – 2017. godine,
- Strateški plan za unapređenje ranog rasta i razvoja djece u FBiH 2013. – 2017.,
- Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji za područje Hercegbosanske županije (Kanton 10).

Na državnoj razini donijete su sljedeće strategije:

- Strategija za borbu protiv nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini 2012. – 2015. (*Na sjednici Vijeća ministara BiH koja je održana 28. studenog 2012. godine donesena je Odluka o usvajanju državne Strategije za borbu protiv nasilja nad djecom za razdoblje od 2012. do 2015. godine.*),
- Državna strategija za borbu protiv nasilja nad djecom 2007. – 2010.,
- Strategija protiv maloljetničkog prijestupništva u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, broj 14/08).

U „**Strategiji za borbu protiv nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini 2012. – 2015.**“ navedena je i „Opća ocjena usklađenosti zakona u BiH“. Opća ocjena stepena usklađenosti zakona u BiH može se sažeti u nekoliko uočenih problema, kao što su:

- Neujednačena socijalna davanja, neusklađena dječja zaštita, nedovoljna financijska sredstva i stručni kapaciteti, što uzrokuje nejednaku zaštitu, u nekim zakonima nedostaje definicija djeteta žrtve nasilja koja omogućuje njihovu učinkovitiju zaštitu.
- U BiH nema zakona koji su vezani za prevenciju nasilja nad djecom ili dijelova sektorskih zakona kojima se detaljnije uređuju pitanja prevencije, nedostaje sustav stručnog nadzora koji treba omogućiti podizanje standarda zaštite djece od nasilja, do kojeg može doći unutar uspostavljenog sustava socijalne prevencije.
- U oblasti obrazovanja zakoni su velikim dijelom usuglašeni, ali je evidentna potreba da se poboljša sustav upravljanja u školama, tj. odgovornost menadžmenta škola u vezi s vršnjačkim nasiljem među djecom.
- U sektoru unutarnjih poslova uočavamo da ne postoje usklađena zakonska rješenja kojima se regulira centralni sustav evidentiranja nasilja nad djecom, odnosno sustav evidencije osoba koje su počinile nasilje nad djecom (odvajanje evidencije samo prema dobi žrtve).
- U sektoru pravosuđa zapaženi su trendovi koji se odnose na potrebu daljnjeg usuglašavanja

kaznenog zakonodavstva s međunarodnim pravom, osobito kada je u pitanju trajnije određenje prema definiciji djeteta kako je to utvrđeno u okviru Konvencije UN-a o pravima djeteta, zatim potreba usuglašavanja kaznene politike.

- U sektoru zdravstva uočavamo potrebu za promicanjem interresorne suradnje (protokola) radi suradnje s nevladinim sektorom, te trajnog sustava evidentiranja nasilja nad djecom i utvrđivanja liste usluga koje treba osigurati djeci žrtvama nasilja i njihovoj obitelji.

Za kraj, važno je naglasiti da u BiH nema zakona koji su u svezi s prevencijom nasilja nad djecom ili dijelova sektorskih zakona kojima se podrobnije uređuju pitanja prevencije, a nedostaje i sustav stručnog nadzora koji treba omogućiti podizanje standarda zaštite djece od nasilja, do kojeg može doći u okviru uspostavljenog sustava socijalne prevencije.

III SITUACIJSKA ANALIZA U HERCEGBOSANSKOJ ŽUPANIJ

Na temelju upita poslanog svim osnovnim školama u Hercegbosanskoj županiji utvrđeno je da je tijekom proteklih pet godina u školama realizirano ukupno šest projekata čiji su temeljni ciljevi (ili jedan od ciljeva bili) promicanje interkulturalnog dijaloga, inkluzivnog i mirovnog obrazovanja i prevencija nasilja među djecom.

Projekte su realizirale udruge:

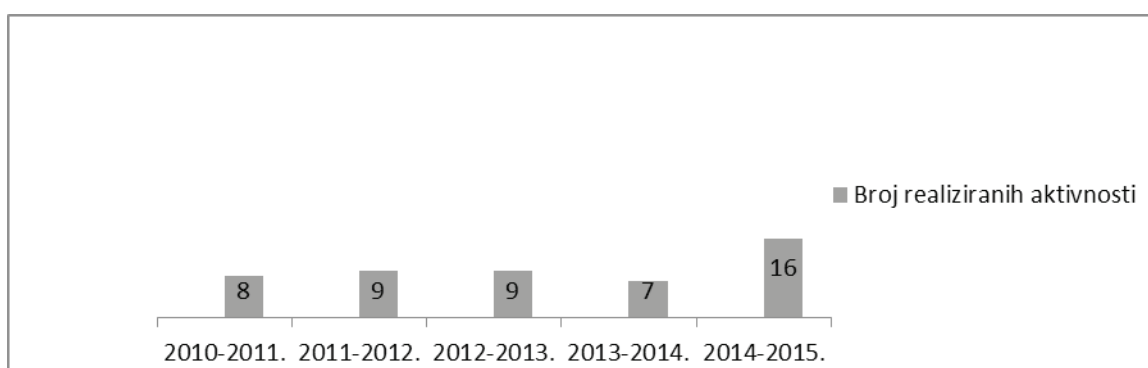
- OSCE
- Udruga žena „Li-woman“, Livno
- NVO „Duga“, Sarajevo
- NVO „Genesis Project“, Banjaluka.

Donatori realiziranih projekata su:

- UNICEF BiH
- OSCE
- Save the children.

Važno je napomenuti da je upitom utvrđeno da je u školama tijekom proteklih godina realiziran i znatan broj jednodnevnih treninga i seminara čiji su ciljevi bili promicanje interkulturalnog dijaloga, inkluzivnog i mirovnog obrazovanja i prevencija nasilja među djecom. U organizaciji ovih aktivnosti pokrovitelji i organizatori, između ostalih, bile su i same škole, te nadležno Ministarstvo znanosti, prosvjete, kulture i športa Hercegbosanske županije.

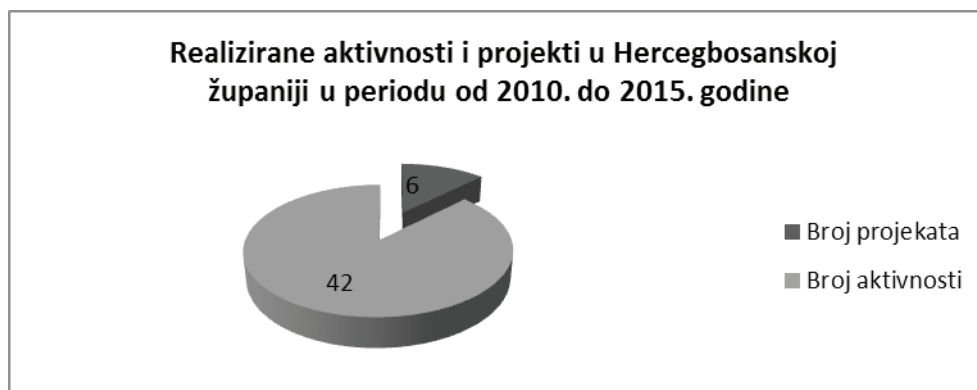
Grafikon 1. „Realizirane aktivnosti u osnovnim školama Hercegbosanske županije 2010. – 2015.“

Grafikon 1. prikazuje ukupan broj realiziranih aktivnosti koje se tiču navedenih tema u osnovnim školama Hercegbosanske županije tijekom proteklih pet godina.

Na temelju ovog grafikona, možemo zaključiti da je tijekom školske 2014. – 2015. godine znatno porastao broj aktivnosti, te da je od ukupno 48 realiziranih aktivnosti u prošloj školskoj godini realizirano 16.

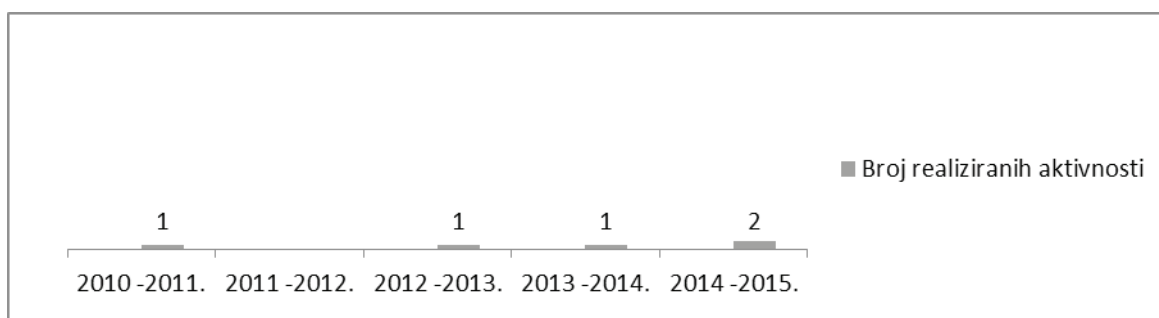
Ipak, vrlo je važno naglasiti da je od 48 aktivnosti, u posljednjih pet godina ukupno realizirano šest projekata, dok se ostale aktivnosti odnose na kratkoročne seminare, treninge i radionice.

U nastavku teksta navodimo rezultate upita po školama.

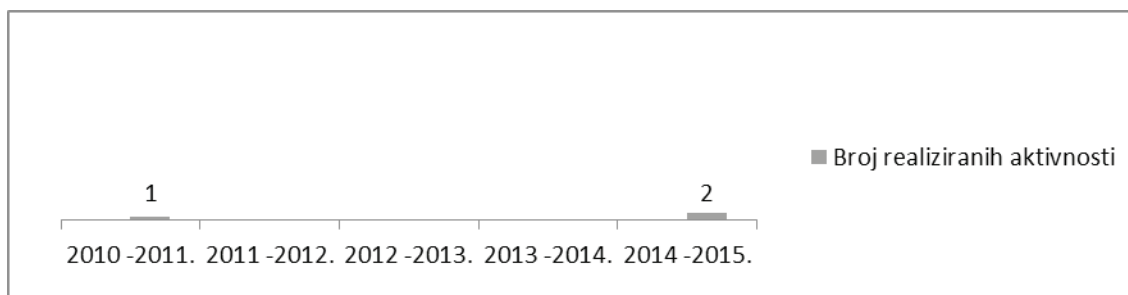
U Osnovnoj školi Fra Miroslava Džaje u Kupresu tijekom posljednjih pet godina realizirano je ukupno pet aktivnosti čiji su ciljevi promicanje interkulturalnog dijaloga, inkluzivnog i mirovnog obrazovanja i prevencija nasilja među djecom.

Grafikon 1.1. Aktivnosti u OŠ FRA MIROSLAVA DŽAJE Kupres 2010. – 2015.

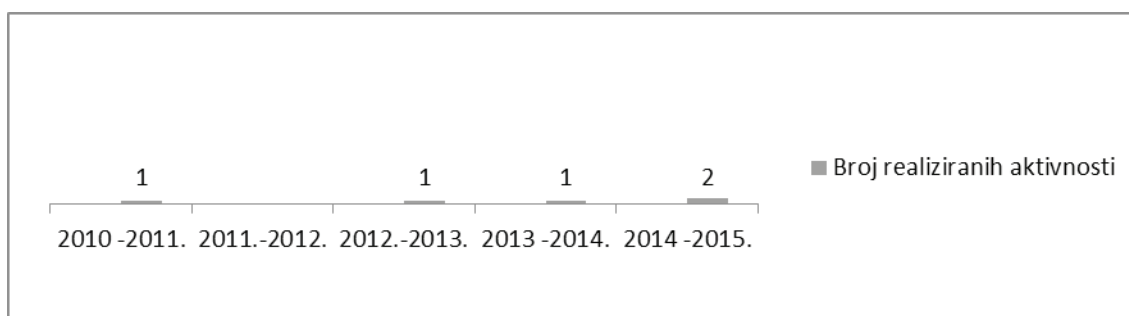
Osnovnoj školi Fra Mije Čuića u Bukovici tijekom posljednjih pet godina realizirane su tri aktivnosti čiji su ciljevi promicanje interkulturalnog dijaloga, inkluzivnog i mirovnog obrazovanja i prevencija nasilja među djecom.

Grafikon 1.2. Aktivnosti u OŠ FRA MIJE ČUIĆA, Bukovica 2010. – 2015.

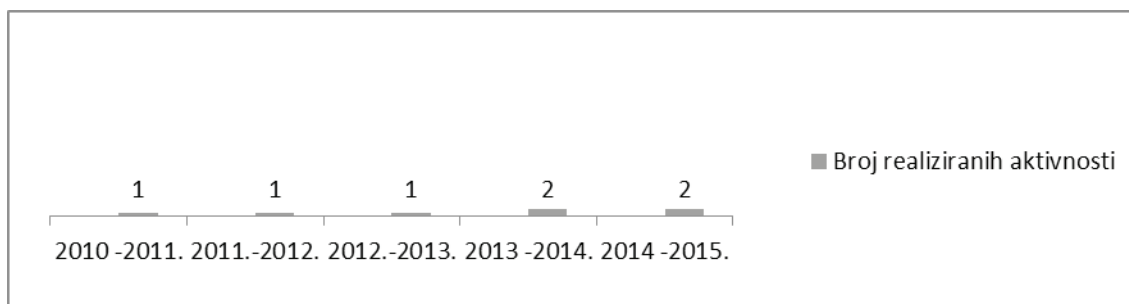
U Osnovnoj školi Ivana Mažuranića u Tomislavgradu tijekom posljednjih pet godina realizirano je pet aktivnosti čiji su ciljevi promicanje interkulturalnog dijaloga, inkluzivnog i mirovnog obrazovanja i prevencija nasilja među djecom.

Grafikon 1.3. Aktivnosti u OŠ IVANA MAŽURANIĆA, Tomislavgrad 2010. – 2015.

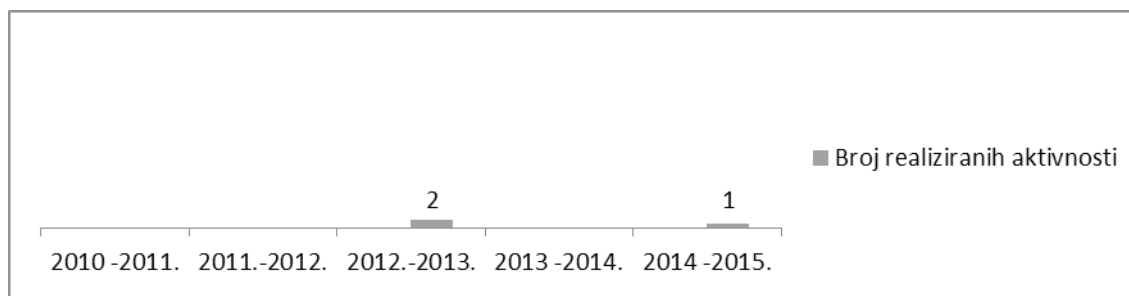
U Osnovnoj školi Ivana Gorana Kovačića u Livnu tijekom posljednjih pet godina realizirano je sedam aktivnosti čiji su ciljevi promicanje interkulturalnog dijaloga, inkluzivnog i mirovnog obrazovanja i prevencija nasilja među djecom.

Grafikon 1.4. Aktivnosti u OŠ IVANA GORANA KOVAČIĆA, Livno 2010. – 2015.

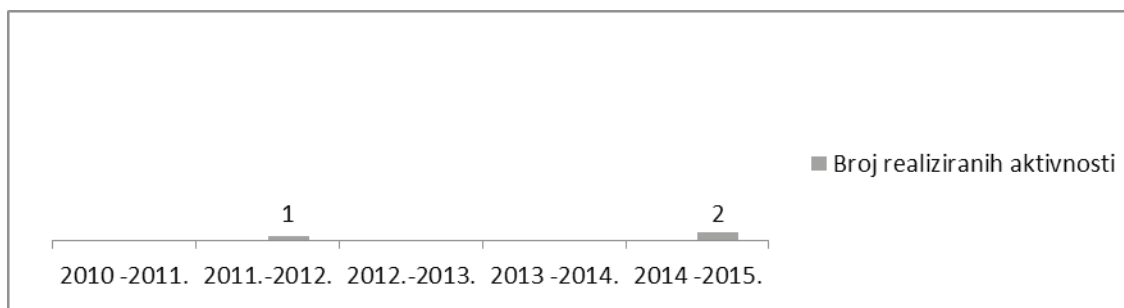
U Osnovnoj školi „Drvar“ u Drvaru tijekom posljednjih pet godina realizirane su tri aktivnosti čiji su ciljevi promicanje interkulturalnog dijaloga, inkluzivnog i mirovnog obrazovanja i prevencija nasilja među djecom.

Grafikon 1.5. Aktivnosti u OŠ „DRVAR“, Drvar 2010. – 2015.

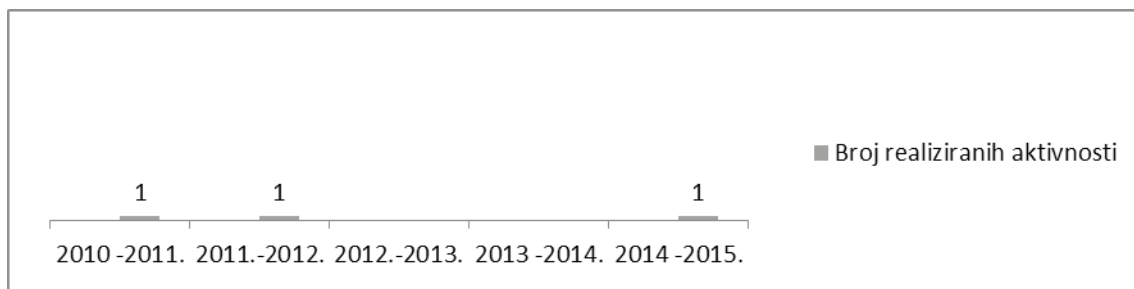
U Osnovnoj školi Stjepana Radića u Prisoju tijekom posljednjih pet godina realizirane su tri aktivnosti čiji su ciljevi promicanje interkulturalnog dijaloga, inkluzivnog i mirovnog obrazovanja i prevencija nasilja među djecom.

Grafikon 1.6. Aktivnosti u OŠ STJEPANA RADIĆA, Prisoje, 2010. – 2015.

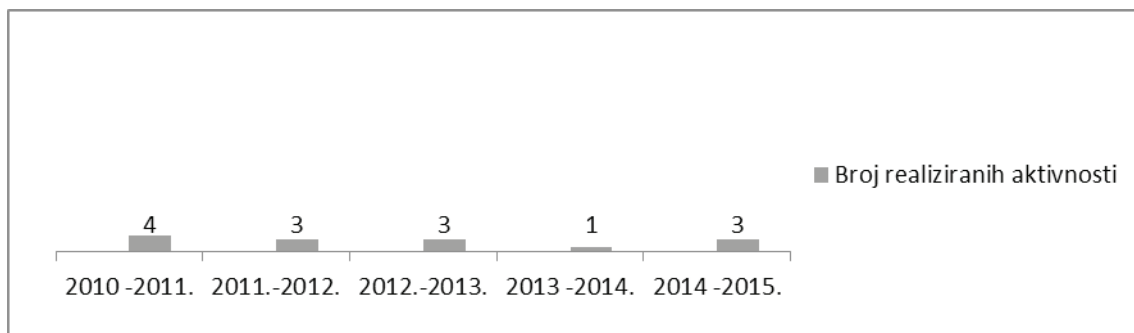
U Osnovnoj školi „Grahovo“ u Bosanskom Grahovu tijekom posljednjih pet godina realizirano je sedam aktivnosti čiji su ciljevi promicanje interkulturalnog dijaloga, inkluzivnog i mirovnog obrazovanja i prevencija

Grafikon 1.7. Aktivnosti u OŠ „GRAHOVO“, Bosansko Grahovo, 2010. – 2015.

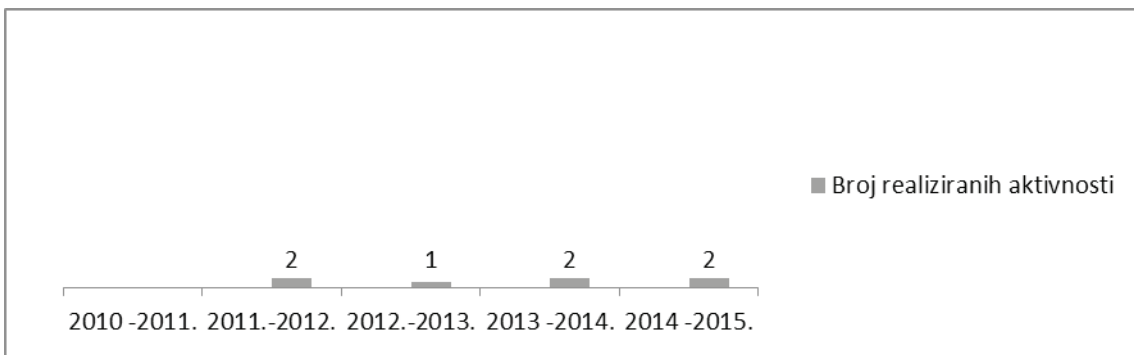
U Osnovnoj školi „Glamoč“ u Glamoču tijekom posljednjih pet godina realizirane su tri aktivnosti čiji su ciljevi promicanje interkulturalnog dijaloga, inkluzivnog i mirovnog obrazovanja i prevencija nasilja među djecom.

Grafikon 1.8. Aktivnosti u OŠ „GLAMOČ“, Glamoč, 2010. – 2015.

U Osnovnoj školi Fra Lovro Karaula u Livnu tijekom posljednjih pet godina realizirano je 14 aktivnosti čiji su ciljevi promicanje interkulturalnog dijaloga, inkluzivnog i mirovnog obrazovanja i prevencija nasilja među djecom. Bitno je napomenuti da se najveći dio aktivnosti odnosi na jednodnevne seminare, treninge i radionice.

Grafikon 1.9. Aktivnosti u OŠ FRA LOVRO KARAULA, Livno, 2010. – 2015.

Sažetak i preporuke:

Navedeni rezultati pokazali su nam da je, u ukupno devet osnovnih škola, suštinski nizak broj projekata i aktivnosti koje se rade tijekom jedne školske godine s ciljem razvoja interkulturalnog dijaloga, mirovnog i inkluzivnog obrazovanja, te prevencije nasilja.

Istraživanje koje je provedeno od strane NVO Genesis Projecta, a pod pokroviteljstvom UNICEF-a BiH tijekom školske 2013. – 2014. godine pokazalo je da u svim školama Hercegbosanske županije postoji potreba i velika želja nastavnog kadra, roditelja i učenika koji su bili obuhvaćeni istraživanjem da se dodatno educiraju iz oblasti komunikacije, rješavanja sukoba i tolerancije. O ovom istraživanju detaljno ćemo govoriti u poglavlju „Rezultati istraživanja“, no za situacijsku analizu navodimo jedan kraći dio ovih rezultata koji ukazuju na potrebu školskog osoblja za dodatnim educiranjem:

U istraživanju je sudjelovalo 157 prosvjetnih radnika iz 9 osnovnih škola.

Manje od polovice (48 %) školskog osoblja kaže da posjeduje znanja i vještine kako se nositi s nasiljem u školi. Da nema tih vještina otvoreno priznaje 15 % školskog osoblja, a 37 % nije sigurno. Dakle, potvrđuje se potreba za dodatnim obrazovanjem prosvjetnih radnika o procedurama postupanja i vještinama suočavanja prilikom nasilja u školi. Ovi rezultati su upotpunjeni i odgovorom na otvoreno pitanje o potrebama prosvjetnih radnika.

Školskom osoblju smo dakle postavili pitanje „otvorenog tipa“ o tome što im je potrebno da bi se učinkovitije suočavali s nasiljem u školi. Analizom sadržaja je utvrđeno nekoliko potreba. Većina odgovora se odnosi na potrebu za educiranjem. Neki od odgovora školskog osoblja su bili:

- „Potrebno je usavršiti i primijeniti nova znanja kroz različite seminare i predavanja, a to kasnije primijeniti u praksi.“
- „Prošla sam tečaj o medijaciji, ali smatram da je potrebno takvih obuka i radionica.“
- „Zapravo ne znam ništa o tehnikama i strategijama o suzbijanju nasilja.“

Pored educiranja, školsko osoblje je naglasilo da je potrebno bolje *upoznavanje s formalnim mjerama* i odgovornostima, *više znanja o psihologiji djeteta*, te *bolja suradnja s roditeljima*. Ove potrebe ilustriraju citati:

- „Trebala bi se izraditi mjerila koja bi bila vidljiva i učenicima u svrhu suzbijanja nasilja među učenicima, oni bi na taj način znali koja ih kazna slijedi ako prekrše pravila ponašanja.“
- „Nedostaju mi znanja o psihologiji i poznavanju osobitosti djeteta da lakše utvrdimo razlog izbijanja sukoba ili glavni razlog ponašanja djeteta koje sudjeluje u sukobu.“
- „Treba više raditi s obiteljima, pa će i nama biti lakše.“

Istraživanje koje smo proveli donijelo nam je dosta korisnih informacija iz kojih proizlaze i važne preporuke za daljnji rad. Svakako pozitivna stvar je da pripadnici svih skupina (učenici, školsko osoblje itd.) pokazuju potrebu i veliku želju da se dodatno educiraju iz oblasti komunikacije, rješavanja sukoba i tolerancije. Sami prosvjetni radnici su *izrazili* želju i potrebu da se dodatno usavršavaju kako bi mogli rješavati ovakve probleme i svakako im u tome treba pomoći.

IV NASILJE NAD I MEĐU DJECOM U BiH: REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Nasilje nad djecom, što je to?

Ponekad ga ne vidimo, ne prepoznavamo ili ga teško razumijemo.

Najčešće bježimo od istine.

Naše višegodišnje iskustvo u radu u osnovnim školama širom BiH nam je pokazalo da je u BiH prisutna tendencija negiranja postojanja nasilja nad i među djecom u školama. Nije rijetkost da se neki nastavnici, stručni suradnici i ravnatelji distanciraju od problema na sljedeći način:

- **poricanjem** („Mi nemamo taj problem.“)
- **minimiziranjem** („Nazivanje pogrdnim imenima i ruganje je normalna pojava.“)
- **racionaliziranjem** („Djeca se trebaju naučiti izboriti za sebe.“)
- **opravdavanjem** („Kada bi vremena bila drugačija možda bi se nešto i moglo učiniti.“)
- **okrivljivanjem** („Roditelji ne preuzimaju odgovornost za ponašanje svoje djece.“)
- **izbjegavanjem** („Nasiljem se treba baviti netko drugi, ja sam samo učitelj.“)

Činjenica je da se nastavnici skoro svakodnevno susreću s nasilnim i destruktivnim ponašanjem učenika. Razvojem društvenih mreža, slike nasilja u školama često su dostupne i izvan učionica i školskih dvorišta i nerijetko šokiraju javnost. Učenici se natječu u **snimanju i fotografiranju** nasilja. Proteklih nekoliko godina bili smo svjedoci snimaka vršnjačkoga nasilja koje su objavljivale i središnje informativne emisije s ciljem skretanja pozornosti javnosti na ovaj problem.

Kada je riječ o istraživanjima nasilja nad i među djecom koja su provedena na teritoriju Bosne i Hercegovine, bitno je napomenuti da ih je bilo više, da su ih putem različitih metoda radile različite institucije i da su ona obuhvaćala različite dijelove, tj. županije i područja BiH.

Sva ova istraživanja pokazala su da nasilje postoji, te da je potrebno pronaći i osigurati odgovarajuće mehanizme prevencije.

U ovom poglavlju prezentirat ćemo podatke samo nekih od ovih istraživanja.

1. „Strategija za borbu protiv nasilja nad djecom u BiH“

Izgradnja institucionalnih kapaciteta za suzbijanje nasilja nad djecom obvezni je dio nacionalnih strategija za borbu protiv nasilja nad djecom za zemlje Europe i šire, za zemlje članice UN-a. To je također jedna od preuzetih obveza Bosne i Hercegovine.

Ovaj model podrazumijeva organizirani i strateški pristup temeljen na multidisciplinarnom i institucionalnom

tretiranju najfrekventnijih problema vezanih za pojavu nasilja nad djecom.

U suštini, ukupne aktivnosti u Bosni i Hercegovini zasnivamo na najraširenijem pristupu koji je preporučen svim zemljama članicama UN-a, nakon što je Odbor za prava djeteta na temelju Svjetskog izvješća o nasilju nad djecom iz 2006. godine izdao obvezujuće preporuke u okviru studije generalnoga tajnika UN-a, pod nazivom „Zaustavite nasilje nad djecom – sveobuhvatne preporuke“, kojima se od zemalja članica traži da učine dodatne napore i donesu nacionalne strategije koje uključuju pravne, praktične i mjerljive ciljeve i mjere za promicanje sistema zaštite djece od nasilja u svakodnevnom životu.

Sukladno navedenim preporukama, u Bosni i Hercegovini je izrađena i prva državna Strategija za borbu protiv nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini za razdoblje 2007. – 2010. kako bi se lakše, metodološki ujednačeno i kontinuirano pratila pojava nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini, te uočavali problemi i donosile odgovarajuće preporuke za djelovanje nadležnim institucijama, u cilju poboljšanja zaštite djece od nasilja u Bosni i Hercegovini.

Polazeći od rezultata i analitičkih izvješća o provođenju prve Strategije za djecu BiH 2007. – 2010. izrađena je i Strategija za borbu protiv nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini za razdoblje 2012. – 2015.

Prema postojećem sustavu organizacije vlasti, najveći broj obveza dodijeljen je entitetima, a u FBiH županijskoj razini vlasti i posebice Brčko Distriktu BiH.

Institucije nadležne za provedbu Strategije:

- Parlamentarna skupština BiH
- Zajedničko povjerenstvo za ljudska prava, prava djeteta, mlade, imigraciju, izbjeglice, azil i etiku Parlamentarne skupštine BiH
- Vijeće ministara BiH
- Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH
- Ministarstvo pravde BiH
- Ministarstvo vanjskih poslova BiH
- Ministarstvo civilnih poslova BiH
- Ministarstvo sigurnosti BiH
- Državna agencija za istrage i zaštitu
- Granična policija BiH
- Interpol
- Tužiteljstvo BiH
- Brčko Distrikt BiH
- Entitetski parlamenti
- Vlade entiteta i županija
- Visoko sudsko i tužiteljsko vijeće Bosne i Hercegovine, Centar za edukaciju sudaca i tužitelja Federacije Bosne i Hercegovine, Centar za edukaciju sudija i tužilaca Republike Srpske i Pravosudna komisija Brčko Distrikta
- Ministarstva pravde (FBiH, RS)

- Ministarstvo rada i socijalne politike FBiH / Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS
- Ministarstva unutarnjih poslova (FBiH, RS), tužiteljstva i sudovi (FBiH, RS)
- Ministarstvo zdravstva FBiH / Ministarstvo za porodicu, omladinu i sport RS.

U Strategiji se navode sljedeći pokazatelji o nasilju nad djecom u BiH:

- Evidentirani su slučajevi različitih oblika nasilja, te posebice uočljiv trend porasta zlostavljanja.
- Registrirani broj slučajeva nasilja nad djecom oscilira od godine do godine i pokazuje veliki nesrazmjer podataka (vjerojatno zbog njihove nekompletnosti i obuhvaćanja samo pojedinih izvještajnih jedinica).
- U brojčanom smislu nije moguće definirati neku pravilnost (samog broja).
- Evidentno je da su žrtve djevojčice (više) i dječaci (manje).
- Omjer dječaka i djevojčica kao žrtava oscilira od godine do godine (npr. u 2002. godini je bilo više žrtava dječaka, a u ostale dvije godine bilo je više žrtava djevojčica).
- Istovremeno, ako bi se seksualno zlostavljanje usporedilo s drugim oblicima nasilja, kao što su emocionalno i fizičko, evidentno je da je broj ovih slučajeva nasilja mnogo manji od druga dva oblika.
- Utvrđeno je da najveći postotak nasilnika dolazi iz obitelji, a u najvećem broju slučajeva to je otac djeteta.

Imajući u vidu izvješća istraživanja iz svih referentnih razdoblja koji pokazuju visok stupanj nasilja nad djecom kao i njegov trend rasta, Strategija je utvrdila opći cilj kao obvezu svih uključenih institucija i organizacija u pogledu zajedničkoga opredjeljenja da se BiH uključi u borbu protiv nasilja nad djecom i **„uspostavi multidisciplinarni i održiv sustav za prijavljivanje i evidentiranje slučajeva nasilja nad djecom, adekvatan i održiv sustav potpore, financiranja i prikupljanja podataka, kako bi se promicala prevencija, zaštita djece žrtava nasilja u Bosni i Hercegovini, te stvorilo sigurno okruženje u kojemu će biti ostvareno pravo svakog djeteta da bude zaštićeno od svih oblika nasilja, uspostavom sustava održive prevencije i zaštite djece od svih oblika zlostavljanja, zanemarivanja i iskorištavanja.“**

2. „Istraživanje o iskustvima mladih u BiH, koje se odnosi na različite oblike nasilja i traume u djetinjstvu“

Prema „Istraživanju o iskustvima mladih u Bosni i Hercegovini, koje se odnosi na različite oblike nasilja i traume u djetinjstvu“ IN Fondacije (Fondacija za socijalnu inkluziju djece i mladih u Bosni i Hercegovini), objavljenom 2012. godine (<http://www.infondacija.org/wp-content/uploads/2012/10/Istrazivanje-o-iskustvima-mladih-u-BiH-vezanim-za-razlicite-oblike-nasilja-i-traume-u-djetinjstvu.pdf>), od ukupnog broja ispitanika u uzorku (975), na pitanje imaju li bilo kakva iskustva s nasiljem odgovorilo je 74 % (722) ispitanika i od toga broja 65 % je imalo iskustvo nasilja, i to: jednom (8,2 %), dva puta (18,8 %), tri puta (19,7 %), četiri puta (12,4 %) i pet puta (5,7 %).

Nikakva iskustva s nasiljem nije imalo 90 ispitanika ili 9,2 %.

Traumatsko iskustvo izvan obitelji je imalo 74 % ispitanika, a traumatsko iskustvo u vezi s obiteljskim funkcioniranjem 55 %, što znači da su neki ispitanici bili višestruko traumatizirani unutar i izvan obitelji. Podatci koji se odnose na nasilje izvan obitelji, najvjerojatnije se odnose na vršnjačko nasilje, jer je riječ o adolescentima.

Postoje podatci koji idu u prilog ovim rezultatima i objašnjavaju da su djeca koja imaju iskustvo s jednim oblikom zlostavljanja podložnija i drugim oblicima nasilja, kako u obitelji tako i izvan nje.

3. „Mehanizam potpore prevenciji nasilja i smanjenju rizika od oružja“

U okviru projekta „Mehanizam potpore prevenciji nasilja i smanjenju rizika od oružja“ uz potporu UNICEF-a i SIDE, a implementiranoga od strane Genesis Projecta tijekom 2014. godine, realizirano je i istraživanje čiji je cilj bio ispitivanje nasilnih oblika ponašanja učenika u školi, kao i njihovi uzroci i posljedice, onako kako ih učenici i nastavnici opažaju.

Cilj istraživanja bio je ispitati nasilne oblike ponašanja učenika u školi, kao i njihove uzroke i posljedice, onako kako ih učenici i nastavnici opažaju. Posebice nas je interesiralo koristi li se oružje u svrhu nasilja. Pored ostaloga, ispitivali smo i kako nastavnici opažaju svoju spremnost i osposobljenost da reagiraju u situacijama kada se nasilje dogodi i osjećaju li se učenici sigurno u svojoj školi.

U ispitivanju je sudjelovalo 1537 učenika, od toga 738 učenika nižih i 799 učenika viših razreda i 229 nastavnika. Kao instrumenti korištena su tri upitnika: Upitnik za učenike nižih razreda, Upitnik za učenike viših razreda i Upitnik za nastavnike.

Istraživanje daje pregled važnih aspekata preventivnog djelovanja, kada je nasilno ponašanje osnovaca i reagiranje profesionalaca u školama u pitanju.

Kada je učestalost nasilnih ponašanja u našem uzorku u pitanju, dobivaju se sljedeći podatci: 41,6 % učenika se izjasnilo da je nekada netko prema njima bio nasilan, a 30,08 % njih je reklo da su oni bili nasilni prema nekome. Ovo su postotci koji kada se doslovno gledaju izlaze iz okvira svjetske statistike, koja kaže da se 15 % do 25 % učenika u školama nasilno ponaša¹.

Međutim, što je važno napomenuti? Od ukupnog broja ispitanika koji su rekli da su prema njima njihovi vršnjaci bili nasilni, 71,21 % je reklo da su pretrpili nasilje jednom do dva puta tijekom godine.

Isto tako, među onima koji su rekli da su vršili nasilje prema drugoj djeci, 77,49 % je reklo da su nasilje vršili svega jednom do dva puta tijekom protekle školske godine. To znači da u ovoj statistici, postotak djece koja su jednom mjesečno ili češće žrtve nasilja je 28,79 %, a postotak djece koja jednom mjesečno ili češće vrše nasilje nad drugom djecom je 22,51 %.

Zašto je ovo važno napomenuti? Da bi nasilje ostavilo posljedice na dijete, njegov psihički i fizički razvoj, ono

¹ Popadić, D. (2009). *Nasilja u školama*. Institut za psihologiju. Beograd.

mora biti kontinuirano, a ako nije, onda mora biti jačeg intenziteta.

Kada smo ispitali koji oblici nasilnog ponašanja dominiraju, dobili smo podatke da su to pretežno verbalno nasilje (nazivanje pogrdnim imenima, vrijeđanje, ismijavanje i pričanje laži), a od fizičkog nasilja tu je istaknuto guranje. Ukoliko ove oblike nasilja neko dijete osjeti jednom do dva puta godišnje, oni ne mogu ostaviti značajnije posljedice.

Rezultati pokazuju da su dječaci nasilniji od djevojčica i da se nasilni oblici ponašanja učenika najčešće manifestiraju na njihovim vršnjacima. Kada se nasilno ponašaju, učenici vole to raditi u situacijama kada nema odraslih, nastavnika, a to su odmori u školi, te dolazak u školu ili odlazak iz škole. Zato su za njih najatraktivnije učionice, kao i dvorište i igralište škole, te mjesta koja se nalaze izvan školskog dvorišta. Ovo nam govori da sama nazočnost odrasle osobe smanjuje mogućnost nasilnog ponašanja učenika. U istraživanju smo ispitali i postoje li u školama djeca koja promatraju nasilje i kako se ona ponašaju. Ispitanici su pretežno izjavljivali da su promatrači aktivni, odnosno da djeluju u situacijama kada se nasilje događa ili tako što sprječavaju dijete koje se nasilno ponaša, ili prijavljuju nasilje razrednom.

Jedna od preventivnih mjera nasilnom ponašanju jeste uspostava pravila ponašanja u školi. Većina naših ispitanika je suglasna da pravila ponašanja postoje u svakom razrednom odjelu i da ih učenici prave u suradnji s učiteljem/icom ili razrednim/om, te da se mogu mijenjati sukladno potrebama.

Učenici ispitanici smatraju da je uzrok nasilnog ponašanja u potrebi da se bude važan i da se istakne u vršnjačkoj skupini, ali i zavist i ljubomora prema drugoj djeci, dok nastavnici smatraju da je uzrok nasilnog ponašanja izostanak adekvatnih odgojnih mjera od strane roditelja, te slabija komunikacija s roditeljima svojih učenika. Loša komunikacija na koju su se nastavnici žalili predstavlja jednu od vrlo važnih prepreka u prevenciji, kako nasilja, tako i drugih problema s kojima dijete može da se susretne u osnovnoj školi. Zato je veoma važno osnaživati nastavnike u pravcu uspostave adekvatnog i funkcionalnog odnosa s roditeljima svojih učenika.

Ispitivani učenici (78,23 %) su izjavljivali da prijavljuju nasilje i da imaju dovoljno povjerenja, kako u svoje roditelje, tako i u nastavnike i vršnjake da im povjere problem s nekim tko se prema njima nasilno ponaša. Na prijavu nasilja nastavnici odmah reagiraju, razgovaraju s akterima nasilnoga čina, a roditelje uključuju samo u situacijama kada je nasilje ozbiljnije, te postoji rizik da je tada već kasno. Učenici najčešće nasilje prijavljuju na satovima razrednog odjela ili na odmorima. Ovo su sve adekvatne reakcije i spadaju u faktore koji atmosferu u školi čine sigurnijom. Kada je riječ o sigurnosti, većina učenika je izjavila da se veoma sigurno osjećaju, kako u svojim razrednim odjelima, tako i u svojoj školi, što je također vrlo važan podatak.

Kada je oružje u pitanju 33,31 % ispitanika se izjasnilo da su vidjeli neke učenike da nose oružje u školu. 36,35 % ispitanika koji su rekli da su vidjeli neke učenike koji nose oružje u školi se izjasnilo da su ti učenici oružje koristili u svrhu nasilja. Iako je u upitniku navedeno što se pod oružjem podrazumijeva, smatramo da je ovaj podatak potrebno detaljnije provjeriti na razini škole, pa tek onda izvoditi zaključke. Vrlo je značajno da su većinom učenici nižih razreda prijavljivali ovu pojavu, nego učenici viših razreda, pa postoji opravdana sumnja u vjerodostojnost dobivenih podataka. Svakako podatak ne treba ignorirati.

Kako bi se preventivni programi provodili na adekvatan način, nastavno osoblje mora biti dovoljno kvalificirano i kompetentno. Skoro 60 % ispitivanih nastavnika smatra da su dovoljno stručni da se suoče s problemom nasilja u školi, ali daju još prostora da se njihove kompetencije podignu na višu razinu i to su jasno iskazali u ovom istraživanju, tražeći još edukacija, kako na ovu, tako i na neke druge teme.

Ovo je vrlo dobar i poticajan podatak.

V NASILJE NAD I MEĐU DJECOM: REZULTATI ISTRAŽIVANJA U ŠKOLAMA HERCEBOSANSKE ŽUPANIJE

Kada je riječ o istraživanjima koja se tiču nasilja nad djecom u Hercegbosanskoj županiji, tijekom 2014. godine u školama ove županije Genesis Project je uz financijsku potporu UNICEF-a i u suradnji s Ministarstvom znanosti, prosvjete, kulture i športa Hercegbosanske županije realizirao projekt „Promocija mirovne edukacije i prevencija nasilja u školama i lokalnim zajednicama”.

U okviru projekta jedna od faza bila je i provođenje istraživanja s učenicima, roditeljima i školskim osobljem, između ostalih, i na temu nasilja.

Osnovni cilj ovog istraživanja koje je provedeno u prvoj polovici 2014. godine, bio doći do pouzdanih podataka o kapacitetima i spremnosti ciljnih skupina (učenici različite dobi, roditelji i školsko osoblje u Hercegbosanskoj županiji) da u kontekstu multietnične sredine međusobno surađuju, te se konstruktivno suočavaju s potencijalnim sukobima i nasiljem u školi.

Ispitanici su odgovorili na sljedeća istraživačka pitanja:

- Koji je stupanj zastupljenosti nasilja u školi, koji su glavni uzroci i tipovi nasilja?
- Kako ciljne skupine reagiraju na nasilje u školi i kako se suočavaju s istim?

Istraživanje je bilo kvantitativne prirode i provedeno je putem upitnika.

Upitnike je popunjavalo pet različitih skupina: učenici dobi od 10 i 11 godina, učenici dobi 14 i 15 godina, učenici dobi 16 i 17 godina, školsko osoblje i roditelji. Učenika dobi 10 i 11 godina je bilo 498, onih od 14 i 15 godina – 482, a učenika dobi 16 i 17 godina – 246. Uzorak učenika je bio prilično ujednačen prema spolu.

Osim učenika ispitano je 157 prosvjetnih radnika i 283 roditelja. Ukupan broj ispitanika je iznosio 1665. Prosječna dob školskog osoblja je bila 40 godina, a roditelja 41 godinu.

Istraživanje je provedeno u školama iz općina: Livno, Tomislavgrad, Kupres, Bosansko Grahovo, Glamoč i Drvar. Najviše ispitanika je bilo iz Tomislavgrada i Livna.

Upitnici koje smo primijenili bili su kreirani specijalno za potrebe ovoga istraživanja. Imajući u vidu razlike među skupinama, kreirana su 4 različita upitnika (učenici dobi 14 i 15 i dobi 16 i 17 godina su popunjavali identičan upitnik) u kojima su ispitivane srodne teme.

U upitniku za učenike je primijenjena skala za ispitivanje nasilja u školi, rađena po uzoru na skalu čuvenoga norveškoga istraživača nasilja u školi, Dena Olweysa. Upitnici su bili prilagođeni dobi i ulozi ispitanika. Ispitanici su dobrovoljno popunjavali upitnik, oko 25 do 30 minuta. Tijekom ispitivanja nisu uočeni veći problemi.

Kada je riječ o nasilju u školama, dobili smo sljedeće rezultate:

Tvrdnje	Učenici 10 i 11 godina (suglasni) %	Učenici 14 i 15 godina (suglasni) %	Učenici 16 i 17 godina (suglasni) %	Školsko osoblje (suglasni) %	Roditelji (suglasni) %
Znam mnogo o tehnikama mirnoga rješavanja sukoba.	-	64	56	66	64
Nasilje je i kada netko nekoga slučajno jako gurne.	21	18	15	7	16
Zlostavljanje je kada netko jači namjerno nanosi fizičku ili psihičku bol slabijemu i to se stalno ponavlja.	-	96	92	100	98
U nasilje spada i kada netko nekoga vrijeđa i ponižava.	-	91	90	98	96

Tablica 1. Stavovi i znanje ispitanika o nasilju i sukobima

U Tablici 1. vidimo stavove i znanja ispitanika o nasilju. Kada je riječ o učenicima, upitnici su bili prilagođeni njihovoj dobi, pa se neka pitanja nisu postavljala učenicima dobi od 10 i 11 godina, što je vidljivo u praznim poljima u tablici.

Iskustva učenika s nasiljem u školi	Ukupni prosjek (suglasni) %
Drugi učenici su me nazivali pogrđnim imenima, ismijavali me i vrijeđali.	45
Pričali su laži o meni i pokušavali su odvratiti ostale učenike od mene.	47
Udarali su me, šamarali, tukli, gurali.	13
Drugi učenici su me snimali (fotografirali) mobitelom ili fotoaparatom kada to nisam želio/željela.	31
Dodirivali su me na način koji mi je bio neprijatan.	17
Nazivao/la sam druge učenike pogrđnim imenima, ismijavao/la ih ili vrijeđao/la.	43
Nagovarao/la sam učenike da se ne druže s nekim učenikom/učenicom, pričao/la sam laži o njemu/njoj.	12
Udario/la sam, ošamario ili šutnuo/la sam učenika/učenicu	20
Snimao/la (fotografirao/la) sam drugog učenika/učenicu mobitelom ili fotoaparatom kada to on/a nije želio/željela.	19
Dodirivao/la sam učenika/učenicu na način koji je njemu/njoj bio neprijatan.	15

Tablica 2. Iskustva učenika s nasiljem u školi u školskoj godini 2013./2014. iz pozicije žrtve i nasilnika

U Tablici 2. vidimo prikaz odgovora učenika koji se tiče nasilja i to iz pozicije žrtve i nasilnika. Tablica jasno pokazuje da je verbalno nasilje prilično često, pa je čak 45 posto učenika potvrdilo da su ih drugi učenici nazivali pogrđnim imenima, ismijavali i vrijeđali, kao i da su sami to činili. Također, njih 47 posto suglasno je s tvrdnjom da su se o njima širile laži, a tek 12 posto je potvrdilo da su i oni sami širili laži o drugima.

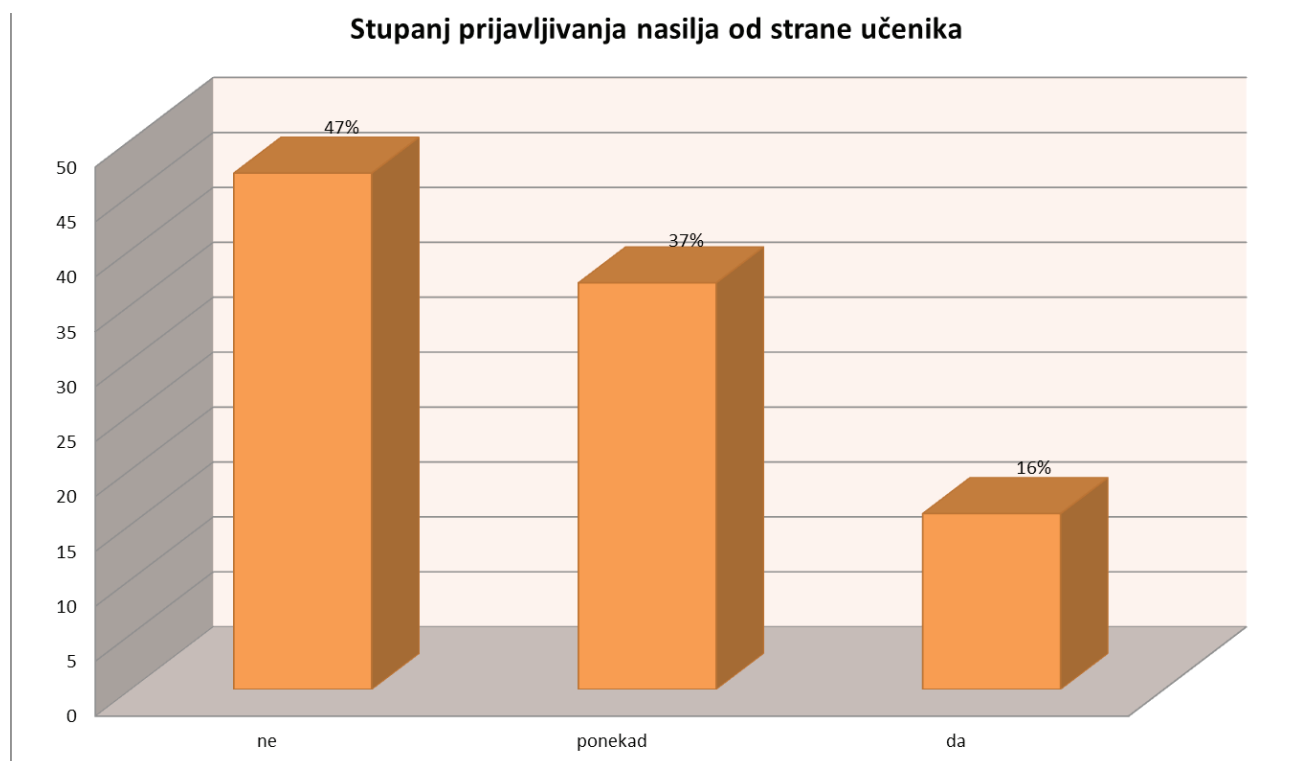
Najčešći oblici nasilja su...	Školsko osoblje %	Roditelji (suglasni) %
Tučnjava između dviju ili više skupina učenika.	46	46
Tučnjava između dva pojedinca.	85	79
Ismijavanje, ruganje, vrijeđanje, ogovaranje.	96	84
Vrijeđanje posredstvom mobitela ili interneta.	59	45
Isključivanje i izoliranje pojedinca iz društva.	64	55
Krađa osobnih stvari i novca.	38	29

Tablica 3. Najčešći oblici nasilja iz perspektive roditelja i prosvjetnih radnika

Kao što se vidi iz Tablice 3., najčešći oblik nasilja, prema mišljenju roditelja i prosvjetnih radnika je ismijavanje, ruganje, vrijeđanje i ogovaranje, dok najmanje ima krađe osobnih predmeta i stvari.

Dalje su kroz istraživanje sve skupine ispitanika kao najvažniji uzrok nasilja u školi naveli roditelje, tj. neodgoj i zanemarivanje djece od strane roditelja. Sljedeći važan uzrok su socijalni problemi u društvu.

Ispitanici su također naglasili da se nasilje najčešće odvija u učionici i u dvorištu škole. Osim toga, često se nasilje događa izvan škole, ali je u svezi sa školskim događanjima, te u školskim hodnicima. Igralište, zahod i dvorana za tjelesno su u manjoj mjeri mjesta nasilja u školi.

Grafikon 1. Stupanj prijavljivanja nasilja od strane učenika

Kada je riječ o stupnju prijavljivanja nasilja od strane učenika, kao što pokazuje Grafikon 1., čak 47 posto učenika ne bi prijavilo nasilje, njih 37 posto bi ga prijavilo ponekad, a samo 16 posto učenika se izjasnilo da bi nasilje prijavili.

Što se tiče reagiranja u slučaju nasilja, istraživanje je pokazalo da bi najmlađi učenici u većini slučajeva (61 %) prijavili nasilje nekoj starijoj osobi u školi. Stariji učenici bi najprije (oko 42 % u prosjeku) sami pokušali spriječiti nasilje, ili bi pozvali prijatelje da pomognu zaustaviti nasilje (u prosjeku 27 %).

Ovakvi rezultati ukazuju da je potrebno kod učenika razvijati svijest o potrebi prijavljivanja nasilja i njegovih počinitelja.

Treba spomenuti i da učenici imaju podijeljen stav po pitanju prevencije ili kažnjavanja sa svrhom suzbijanja nasilja.

Prilikom prijave nasilja, 89 % školskog osoblja kaže da se odmah razgovara sa sudionicima nasilja, a 11 % daje sličan odgovor da se učenici upućuju na razgovor kod stručnih suradnika. Oko 95 % školskog osoblja kaže da se prilikom nasilja u školi pozivaju roditelji. Pri tome, oko 25 % školskog osoblja tvrdi da ne poznaje potrebne procedure prilikom nasilja u školi. Dakle, potrebno je dodatno educiranje i informiranje prosvjetnih radnika o njihovim odgovornostima prilikom nasilja u školi.

Prilikom prijave nasilja, većina roditelja (75 %) smatra da treba otići u školu i razgovarati sa školskim osobljem.

Oko 15 % bi stupilo u kontakt s drugim sudionicima u nasilju, a 7 % ne bi ništa poduzelo.

Roditelji su pokazali značajnu samokritiku kada je u pitanju odnos prema djeci. Njih 66 % smatra da se previše oslanjaju na školsko osoblje, a 42 % da brojni roditelji nisu ni zainteresirani za svoju djecu.

Oko 22 % smatra da im nedostaje znanja o odgoju djece. Da su djeca uglavnom sigurna u školi smatra 67 % roditelja, dok je trećina zabrinuta.

Primijetili smo u školi sljedeći oblik nasilja... (odgovori učenika)	Ukupni prosjek (suglasni) %
<i>Nastavnik ili neki drugi djelatnik škole je ošamario, gurnuo ili na neki drugi način tjelesno povrijedio učenika.</i>	10
<i>Nastavnik ili neki drugi djelatnik škole je vikao, ponižavao ili vrijeđao učenika.</i>	32
<i>Učenik je tjelesno ugrožavao/la nastavnika ili nekog drugog djelatnika škole (gurnuo/la, udario/la ili slično).</i>	8
<i>Učenik je psihički vrijeđao/la, prijetio/la ili širio neistine o nekome nastavniku ili drugom djelatniku škole.</i>	11

Tablica 4. Nasilje između učenika i nastavnika – odgovori učenika

Tablica 4. pokazuje odgovore učenika kada je riječ o nasilju između učenika i nastavnika. Najveći broj učenika (njih 32 posto), suglasno je s tvrdnjom da je nastavnik ili neki drugi djelatnik škole vikao, ponižavao ili vrijeđao učenika. Da je neki učenik na isti način vrijeđao nastavnike, potvrdilo je 11 posto učenika.

Upitnik namijenjen roditeljima i školskome osoblju pokazao je da postoji i fizičko nasilje školskog osoblja nad učenicima (rijetko – do pet puta godišnje potvrdilo je oko 28 % školskog osoblja i 23 % roditelja). Psihičko nasilje školskoga osoblja nad učenicima potvrđuje 46 % djelatnika škole i 43 % roditelja.

Oko 15 % roditelja i 4 % djelatnika škole potvrđuje da je postojalo nasilje učenika nad djelatnicima škole i to uglavnom jednom ili dva puta.

Istraživanje u školama Hercegbosanske županije je dalje pokazalo da su učenici starije dobi nešto više (oko 50 %) bili izloženi psihičkom nasilju nego najmlađi učenici (37 %).

Situacija je drugačija po pitanju fizičkog nasilja. Žrtva fizičkog nasilja bilo je 17 % najmlađih i 10 % starijih učenika.

Ako se izračuna ukupni postotak za sve dobi, možemo konstatirati da je u 2013./2014. školskoj godini 44 % učenika bilo izloženo psihičkom, a 13 % fizičkom nasilju. Raznim drugim oblicima nasilja je bilo izloženo 3 % do 19 % učenika.

Što se tiče nasilja iz pozicije počinitelja, psihičko nasilje je zastupljenije kod starijih učenika. Oko 50 % starijih je potvrdilo ovakvo iskustvo, a mlađih oko 25%.

Fizičko nasilje je ujednačeno prisutno, a rezultati ukazuju da je svaki peti učenik (oko 20 %) u protekloj godini bio počinitelj fizičkog nasilja. Ako se izračuna ukupni postotak za sve dobi, možemo konstatirati da je 43 % učenika bilo u ulozi počinitelja psihičkog nasilja, a 20 % fizičkog nasilja.

Ako poredimo zastupljenost nasilja iz pozicije počinitelja ili žrtve, vidimo da su učenici po pitanju fizičkog nasilja potvrdili veće iskustvo iz pozicije počinitelja. Psihičko nasilje je bilo ujednačeno i iz pozicije žrtve i počinitelja. Nasilje se najčešće odvija u učionici, dvorištu škole ili izvan škole, ali je u vezi sa školskim događanjima.

Oko 76 % roditelja smatra da u školi ima nasilja, od čega 18 % smatra da se događa prilično često.

Ovi podatci dakle pokazuju da je dominantan stav da nasilja ima, ali da se rijetko događa. Što se tiče najzastupljenijih oblika nasilja, viđenje i roditelja i školskog osoblja je da je najčešće psihičko i verbalno nasilje, potom fizičko između dva pojedinca, te nasilje kroz socijalnu izolaciju pojedinca.

Kao najvažnije uzroke nasilja ispitanici navode zanemarivanje djece od roditelja, te socijalne probleme u društvu. Manje od polovice (48 %) školskog osoblja kaže da posjeduje znanja i vještine kako se nositi s nasiljem u školi. Dakle, potrebno je dodatno educiranje, upoznavanje s formalnim mjerama i odgovornostima, ali i više znanja o psihologiji djeteta, te bolja suradnja s roditeljima.

Oko 53 % roditelja ima iskustvo da im djeca pričaju o dešavanju nasilja u školi. Oko trećine roditelja je zabrinuto za sigurnost svoje djece u školi, a oko 75 % roditelja smatra da prilikom nasilja treba otići u školu i razgovarati sa školskim osobljem, dok bi ostali reagirali na neki drugi način. Javlja se potreba da se dodatno radi sa 25 % roditelja koji bi rješenje tražili izvan školskog okvira.

Roditelji su tijekom istraživanja pokazali priličnu samokritiku kada je u pitanju njihov odnos prema djeci. Ta samosvijest roditelja o vlastitim propustima u odgoju djece treba biti pozitivno iskorištena u smislu njihovog većeg educiranja i uključivanja u svakodnevni život škole.

Istraživanje koje smo proveli nam je donijelo dosta korisnih informacija iz kojih proizlaze i neke preporuke za daljnji rad. Svakako pozitivna stvar je da pripadnici svih skupina pokazuju potrebu i veliku želju da se dodatno educiraju iz oblasti komunikacije, rješavanja sukoba i tolerancije. Ovo je važno i zbog činjenice da je u školama očigledno prisutno nasilje, kako na relacijama između učenika tako i na relaciji učenici – školsko osoblje.

Sami prosvjetni radnici su ispoljili želju i potrebu da se dodatno usavršavaju kako bi mogli rješavati ovakve probleme i svakako im u tome treba pomoći.

VI PREPORUKE

1. Preporuke osnovnim školama za razvoj održivih mehanizama upravljanja i koordiniranja koji bi omogućili učinkovitije programe interkulturalnog, inkluzivnog i mirovnog obrazovanja, i prevencije nasilja među djecom u školama

Stručna skupina, formirana na razini Hercegbosanske županije, predlaže sljedeće mehanizme koji će osnovnim školama na teritoriju Hercegbosanske županije pomoći da učinkovitije realiziraju programe prevencije nasilja u školama:

EVIDENCIJA

1. Upoznavanje svih osnovnih škola sa usvojenim Protokolom o postupanju u slučaju nasilja u školama Hercegbosanske županije.
2. Distribucija Protokola (minimalno 3 – 5 kopija po osnovnoj školi, a ukoliko mogućnosti dozvole, primjerak Protokola treba distribuirati svim nastavnicima) svim osnovnim školama koje djeluju na teritoriju Hercegbosanske županije.
3. Kako se Protokolom predviđa evidentiranje slučajeva nasilja, u svrhu učinkovitijeg praćenja efekata preventivnih programa, savjetujemo da se izvrše određene izmjene i nadopune evidencijskog lista prijava slučajeva nasilja. One bi se sastojale u proširenju evidencijskog lista za podatke koji se odnose na žrtvu nasilja. Budući da svrha ovog evidencijskog lista treba biti, ne samo praćenje nasiljnih oblika ponašanja kod učenika, nego i izrada akcijskih planova i strategija prevencija nasilja, onda je nužno da ovaj dokument sadrži podatke o svim sudionicima nasilja.
4. Upoznati školu s njenim obvezama o načinu popunjavanja evidencijskog lista prijava slučajeva nasilja koje uključuje djecu, putem kojeg će škole biti dužne dostavljati izvješća o slučajevima nasilja koje uključuje djecu, Zavodu za školstvo kao ustanovi koja provodi stručni i pedagoški nadzor nad radom odgojno-obrazovne ustanove, odnosno škole. Potrebno je utvrditi točnu razinu nasilja koju je škola obvezna prijaviti Zavodu za školstvo u točno utvrđenom vremenu, odnosno samim nastankom događaja i izvješća u kojima je škola dužna Zavodu za školstvo opisno i statistički prikazati različite razine nasilja tijekom školske godine. Na temelju prikupljenih podataka, osobe imenovane u ime Zavoda za školstvo i nadležnog Ministarstva bi trebale izraditi dalje programe, smjernice i preporuke za postupanje. Time bi se znatno smanjili poslovi ionako previše opterećenog nadležnog Ministarstva i omogućili Zavodu za školstvo detaljniji i kvalitetniji uvid u rad škole, a samim time i postizanje boljih i kvalitetnijih rezultata.
5. U Školske planove prevencije nasilja uključiti i druge vrste nasilja, kao što su: nasilje u obitelji, nasilje na realiciji odrasla osoba – dijete itd.

KOORDINACIJA

1. Održavanje konzultativnih sastanaka potpisnika Protokola u cilju analize ostvarenih rezultata i planiranja novih aktivnosti, osobito na planu prevencije nasilja koje uključuje djecu.
2. Obvezna međusobna stalna suradnja svih subjekata zaštite koji su predviđeni Protokolom i to od lokalne do županijske razine. Na taj način bi se djelovalo na razvijanje specifičnih modela prevencije u određenim lokalnim zajednicama prema njihovim potrebama.
3. Uspostava i održavanje školskih koordinacijskih timova za prevenciju nasilja koje uključuje djecu. Školski koordinacijski timovi trebaju biti oformljeni od: predstavnika uprave škole (ravnatelj, pedagog), dva nastavnika, dva predstavnika Vijeća roditelja, dva predstavnika Vijeća učenika, i po preporuci nadležnog ministarstva trebaju imati redovnu dinamiku sastanaka.
4. Školski koordinacijski tim treba, na razini svoje osnovne škole, izraditi Plan prevencije nasilja koji će sadržavati sve aktivnosti i mjere koje škola planira poduzimati u svezi s prevencijom, edukacijom, reakcijom, tj. odgovorom na nasilje i praćenjem slučajeva nasilja koje uključuje djecu.

EDUKACIJA I PREVENCIJA

1. Pokušati pronaći način za realiziranje preporuke Ministarstva znanosti, prosvjete, kulture i športa Hercegbosanske županije za angažiranje većeg broja stručnjaka (psihologa, socijalnih radnika, edukatora-rehabilitatora) u osnovnim školama.
2. Osnivanje mobilnog županijskog stručnog tima (psiholog, socijalni radnik i sl.) bilo bi poželjno za općine u kojima nema dovoljno stručnog osoblja.
3. Školski koordinacijski timovi trebaju inicirati i podržavati programe preventivnog stručnog rada s učenicima rizičnog ponašanja i njihovim obiteljima, u suradnji s centrima za socijalnu skrb, centrima za duševno zdravlje i ostalim subjektima zaštite.
4. Preporuka Ministarstvu znanosti, prosvjete, kulture i športa Hercegbosanske županije je da se izvrše izmjene i nadopune godišnjih programa rada osnovnih škola, koji bi od školske 2015./2016. godine obvezno morali sadržavati programe prevencije nasilja koje uključuje djecu.
5. Tijekom školske godine, odlukom Ministarstva znanosti, prosvjete, kulture i športa Hercegbosanske županije škole su obvezne organizirati edukaciju nastavnika i roditelja o temama prevencije nasilja među djecom u školama, te interkulturalnog, inkluzivnog i mirovnog obrazovanja.
6. Edukacija učenika usmjerena na prevenciju vršnjačkog nasilja, te na teme interkulturalnog, inkluzivnog i mirovnog obrazovanje ne bi trebala biti periodična, već stalna. Pod ovim podrazumijevamo da je potrebno:

- obratiti pozornost na kvalitetu komunikacije koja vlada u školi, na relaciji odrasli – dijete,
 - zadovoljenje potreba i interesa učenika u školi (omogućiti učenicima da kroz nastavne i izvannastavne aktivnosti razvijaju svoju osobnost, svoje potencijale).
7. Radi širenja ideja mirnog rješavanja sukoba, prevencije konflikta itd., poželjno je organiziranje i održavanje radionica vršnjačke edukacije i formiranje skupina vršnjačkih edukatora koji bi dalje, svojim vršnjacima, prenosili znanje i vještine mirnog rješavanja sukoba.
 8. Ukoliko školski koordinacijski tim procijeni da je potrebno, poželjna je uspostava sustava „Kutije povjerenja“, putem koje se, u povjerenju, mogu prijaviti slučajevi nasilja, te primiti adekvatni odgovori. „Kutiju povjerenja“ pregledat će predstavnici učenika u koordinacijskom timu ili predstavnik Vijeća učenika koji će odmah obavijestiti koordinatora. „Kutija povjerenja“ je od izuzetnog značaja, osobito ako uzmemo u obzir preporuku stručnih suradnika da će dijete koje je žrtva nasilja lakše i relativno mnogo ranije prijaviti nasilje ukoliko je to moguće anonimno. Istina je da svaka prijava mora biti shvaćena krajnje ozbiljno, ali povećan obim posla koji iziskuje postojanje ove kutije samo je neznatna cijena koju treba platiti ako znamo da možemo utjecati da smanjimo ili u potpunosti riješimo pojedinačne oblike i pojave nasilja u školama. Pred „Kutijom povjerenja“ ne možemo više zatvarati oči i „praviti“ se da nismo svjesni da postoje različiti oblici nasilja u školama, jer postoje stvarne prijave u pisanome obliku. Što smo prije svjesni problema, to ga možemo prije i kvalitetnije riješiti.
 9. Uz potporu Ministarstva znanosti, prosvjete, kulture i športa Hercegbosanske županije, uspostava i održavanje školske baze podataka o slučajevima nasilja među djecom i odgovorima na njih.
 10. Uvođenje redovitih sastanaka na razini Zavoda za školstvo i Ministarstva znanosti, prosvjete, kulture i športa Hercegbosanske županije, na kojima bi se utvrdilo stanje i potrebe, te isplanirale buduće aktivnosti. Osobito je potrebno naglasiti da podatke s evidencijskih listova, koje će škole slati za svaku školsku godinu, treba koristiti u svrhu razvijanja akcijskih planova i strategija, kako na lokalnoj, tako i na županijskoj razini.
 11. Uvođenje procesa vršnjačke medijacije, kao jednog od načina razrješenja konflikata između učenika. Osnivanjem medijacijskih klubova škole bi dobile mjesta na kojima bi učenici medijatori, uz pomoć stručnih odraslih osoba (nastavnika ili stručnih suradnika škole) pomagali svojim vršnjacima u razrješenju konfliktnih situacija i na taj način prevenirali dalje nasilje u školi.
 12. Iniciranje i podržavanje tema i tematskih emisija u sredstvima javnoga komuniciranja o preveniranju nasilnih oblika ponašanja, nenasilnog rješavanja sukoba, toleranciji, prihvatanju različitosti i značaju poštivanja ljudskih, a posebice dječjih prava.

2. Preporuke osnovnim školama za uvođenje izmjena i nadopunu nastavnog plana i programa (kurikula) u svrhu učinkovitije prevencije nasilja u školama, interkulturalnog, inkluzivnog i mirovnog obrazovanja

Stručna skupina, formirana na razini Hercegbosanske županije, predlaže sljedeće preporuke koje će osnovnim školama na teritoriju Hercegbosanske županije pomoći da učinkovitije rade na prevenciji nasilja u školama, te promicanju interkulturalnog, inkluzivnog i mirovnog obrazovanja:

1. Prilagođavanje nastavnog plana i programa (kurikula) s ciljem smanjenja obima gradiva i jačanja odgojne uloge škole. U tom kontekstu se podrazumijeva odgojno djelovanje nastavnika na svim, a ne samo na satovima razrednog odjela (model „svi smo pedagozi”). Ova preporuka ne implicira nužno jačanje odgojne uloge škole, jer nam nitko ne jamči da će nastavnici biti bolji pedagozi ako im se smanji obim gradiva koje trebaju realizirati s djecom. Ali, ako se ova preporuka pravilno shvati, sigurno može pridonijeti jačanju odgojne uloge škole, jer će nastavnici imati više vremena za ovaj segment rada.
2. Neophodno je reduciranje nastavnog plana i programa, te uvođenje sati razrednog odjela u svim razredima, od drugog do devetog razreda.
3. Ozbiljniji pristup u realiziranju satova razrednog odjela u okviru kojih će se, između ostaloga, djeca educirati o pojavi i načinima prevladavanja problema vršnjačkog nasilja, te o temama iz oblasti interkulturalnog, inkluzivnog i mirovnog obrazovanja. Za ove potrebe bilo bi dobro kreirati vodič za nastavnike kako bi, s obzirom na različita stručna usmjerenja, mogli što kvalitetnije realizirati ove satove. Vodič treba postati važeći u školama. Također, treba se pozabaviti praćenjem i realiziranjem sati razrednog odjela. Treba intenzivnije raditi na educiranju djece o toleranciji, uvažavanju, nenasilnoj komunikaciji, nediskriminaciji itd.
4. Obvezno uvođenje satova razrednog odjela u 8. i 9. razred, te pokušati ujednačiti plan i programa satova razrednog odjela.
5. Donijeti okvirni nastavni plan i program rada razrednog odjela od 2. do 9. razreda, s jasno definiranim temama koje će na kreativni način biti prilagođene odgojno-obrazovnim potrebama učenika te dobi. Teme bi se trebale odnositi na cjelokupan razvoj djetetove osobnosti, koji podrazumijeva tjelesni, kognitivni, socijalni (emocionalni, moralni) razvoj djeteta, kako bi se ona adekvatno poticala i na taj način bi izostajali neadekvatni oblici ponašanja, koji vode ka nasilnom ponašanju i konfliktu.
6. Potrebno je jasno definirati ulogu sata razrednog odjela u sklopu odgojno-obrazovnog procesa, te ga samim time uvrstiti u tjedni raspored sati kao obvezni predmet.
7. Program rada razrednog odjela potrebno je isplanirati u vidu tema, koje bi pratile razvitak učenika od drugog do devetog razreda osnovne škole, ili preciznije – potrebna je nadopuna

tema koje se tiču prevencije nasilja, te interkulturalnog, inkluzivnog i mirovnog obrazovanja.

8. Program rada razrednog odjela bi trebao biti dovoljno fleksibilan, kako bi se mogao prilagođavati potrebama jednog razrednog odjela, ali isto tako i potrebama jedne škole, lokalne zajednice i šireg područja (županije, entiteta). Pod ovim se misli na uvođenje posebnih tema koje su nužne za svaku od ovih navedenih kategorija.
9. Omogućiti učenicima sudjelovanje u kreiranju i izvođenju satova razrednog odjela o temama kao što su promicanje pozitivnih vrijednosti, afirmacija ljudskih prava, tolerancija, nenasilje i drugi sadržaji po njihovom izboru. Također, omogućiti učenicima i sudjelovanje u kreiranju emisija s navedenim sadržajima na lokalnim radio i TV postajama, realiziranje predstava – igra uloga.
10. U sklopu dramske sekcije odraditi teme vezane za sprječavanje nasilja u školama, te organizirati predstave na tu temu koje će se što češće prikazivati učenicima nižih razreda kako bi prevenirali moguće nasilje. Prikazivati učenicima na satu razrednog odjela određene filmove ili videoklipove o mirnom rješavanju sukoba, o sprječavanju nasilja, o pravima djece...
11. Satove razrednog odjela bi trebalo izvoditi najviše u obliku interaktivnog rada, ali isto tako bi trebalo učenicima omogućiti i gostovanje profesionalaca iz određenih oblasti (liječnika, inženjera, pravnika, policajaca, sudaca itd.), koji bi adekvatnije i učinkovitije mogli prenijeti svoja znanja i iskustva na učenike, nego prosvjetni radnici. Pozivanje i uključivanje poznatih, uglednih sportaša, pjevača, glumaca, umjetnika i drugih priznatih javnih osoba da javnim obraćanjem djeci i mladima osude nasilje među djecom. Također bi bilo vrlo korisno da poznati i ugledni pojedinci (sportaši, pjevači, druge poznate i priznate javne osobe) posjete školu, nazoče nekim javnim događajima i osude nasilje među djecom i nasilje kao pojavu uopće. Na satu razrednog odjela omogućiti gostovanje profesionalaca iz određenih oblasti (pisaca, književnika, liječnika, inženjera, pravnika, policajaca, psihologa, volontera – humanitaraca...).
12. Izrada i distribucija pisanih i drugih materijala koji se odnose na sprječavanje nasilja, te poticanje nenasilnog rješavanja problema među djecom (aktivnost Vijeća učenika, razrednih odjela i određenih sekcija u školi). Materijal bi bio namijenjen djeci, nastavnicima i roditeljima i drugima koji su izravno ili neizravno povezani s djecom i mladima. Ovdje se očekuje od stručnih službi škole praćenje koliko nastavnici primjenjuju materijale koje su dobili na satovima razrednog odjela, a koji se odnose na sprječavanje nasilja, te poticanje nenasilnog rješavanja problema.
13. Povremenim sastancima s roditeljima i učenicima u sklopu Vijeća roditelja i Vijeća učenika poticati djecu i roditelje da budu što otvoreniji za suradnju sa stručnim osobljem, te da razgovaraju o mogućim ali i postojećim problemima.
14. U godišnji plan i program rada izvannastavnih aktivnosti, planirati obilježavanje značajnih datuma koji potiču razumijevanje među ljudima, mir, toleranciju i sl. (Dan mira – 21. rujan, Dan tolerancije – 16. studeni, Dan dječjih prava – 20. studeni i dr.).

15. Planirati organiziranje što većeg broja izvanškolskih aktivnosti, kao što su: sportska natjecanja, kulturne i umjetničke radionice, s ciljem afirmacije pozitivnih vrijednosti kao što su razvijanje prijateljstva, druženja i zajedništva, prihvaćanje i poštivanje drugih i drugačijih, te pozitivne socijalne afirmacije. U tu svrhu uspostaviti natjecanja škola na lokalnoj, županijskoj i državnoj razini u pojedinačnim i timskim sportovima, umjetničkom stvaralaštvu i slično, osigurati primjerene poticajne nagrade, te praćenje postignutih rezultata u medijima.
16. Poželjno je, što češće, realizirati edukativne radionice i seminare za roditelje, djecu, nastavnike i stručne suradnike.
17. Uvesti videonadzor u hodnicima kako bi smanjili sukobe i neadekvatno ponašanje učenika. Također, uvesti radio ozvučenje škole, te na odmorima puštati opuštajuću glazbu i različite emisije edukativnog sadržaja.
18. U suradnji s vjeroučiteljima, na satovima vjeronauka, dodatno promovirati vrijednosti nenasilne komunikacije, mirnog rješavanja sukoba, tolerancije...

3. Preporuke osnovnim školama za uspostavu učinkovitije suradnje roditelja i profesionalaca u školi u svrhu preveniranja nasilnih oblika ponašanja učenika, te promicanja interkulturalnog, inkluzivnog i mirovnog obrazovanja

Stručna skupina, formirana na razini Hercegbosanske županije, predlaže sljedeće preporuke koje će osnovnim školama na teritoriju Hercegbosanske županije pomoći da učinkovitije rade na prevenciji nasilja u školama, te na promicanju interkulturalnog, inkluzivnog i mirovnog obrazovanja:

- Educiranje roditelja (na roditeljskim sastancima, predavanjima za roditelje, sastancima Vijeća roditelja) o tome što jeste/nije nasilje, tolerancija i inkluzija.
- Educiranje roditelja (na roditeljskim sastancima, predavanjima za roditelje, sastancima Vijeća roditelja) o tome koje sve vrste nasilja postoje.
- Educiranje roditelja da osvijeste, prepoznaju i korigiraju vlastite stavove i ponašanja u svakodnevnom životu jer djeca usvajaju naša ponašanja (vrlo često nismo ni svjesni kakve poruke šaljemo svojoj djeci svojim ponašanjem).
- Educiranje roditelja o važnosti iskrene suradnje sa školom, te da bez te suradnje i zajedničkih stavova nema pravog djelovanja i rješavanja problema.
- Educiranje roditelja (na roditeljskim sastancima, predavanjima za roditelje, sastancima Vijeća roditelja) o tome kako će prepoznati nasilne oblike ponašanja kod svoga djeteta.
- Podučavanje roditelja o tome kako će prepoznati je li njihovo dijete žrtva nasilja.
- Razvijanje partnerstva s roditeljima i drugim članovima obitelji na temelju povjerenja i poštivanja, prihvaćanje njihove pomoći, darovitosti, znanja i ideja.
- Organiziranje proslava, sastanaka i radionica na kojima će se roditelji međusobno bolje upoznati.

- Suradnja razrednog i roditelja u planiranju, odabiru i realiziranju tema za roditeljske sastanke.
- Upoznavanje roditelja s pravilima ponašanja u učionici i kućnim redom škole.
- Stvaranje klime u kojoj roditelji postavljaju pitanja i dobijaju odgovore na njih.
- Na različite načine izvješćivanje roditelja o događajima u školi i učionici (putujuća bilježnica, pisma, oglasna ploča, web stranica škole itd.).
- Omogućivanje roditeljima da nazoče izvannastavnim aktivnostima i satovima razrednog odjela, ovisno o prilikama i potrebama.
- Po potrebi, izvijestiti roditelje o temama koje će se realizirati na satovima razrednog odjela i davanje praktičnih prijedloga o tome kako oni mogu pomoći.
- Uključivanje roditelja u različite akcije koje će omogućiti da školsko okruženje bude sigurnije i humanije.
- Omogućivanje roditeljima upoznavanje djece s kojima njihova djeca imaju nesporazume u školi i njihove roditelje, ali ovisno o situaciji i obvezno uz nazočnost stručnog suradnika (pedagoga, psihologa, socijalnog radnika...).
- Pokretanje i podržavanje realiziranja časopisa i biltena za roditelje u kojima bi se našle informacije o suzbijanju nasilja nad i među djecom, te informacije o temama iz oblasti interkulturalnog, inkluzivnog i mirovnog obrazovanja.
- Ohrabivanje djece i roditelja da budu otvoreni jedni prema drugima i da prijave svoje probleme.
- Modeliranje i podučavanje i djece i roditelja vještinama komunikacije, vještinama postavljanja pitanja i ohrabivanje dijaloga između djece i roditelja.
- Potraživanje povratnih informacija od roditelja, osobito ako se one tiču zabrinutosti školskog osoblja za sigurnost njihove djece.
- Uključivanje roditelja u evaluaciju rada škole s osobitim naglaskom na sigurnost djece.
- Upoznavanje roditelja s relevantnim zakonodavnim regulativama i protokolima koji se odnose na zaštitu djece od nasilja, nasilnike, te pomoć i jednima i drugima.
- Omogućiti roditeljima sudjelovanje u planiranju i realiziranju izvannastavnih aktivnosti škole.

PRILOZI

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine

HERCEGBOSANSKA ŽUPANIJA

Ministarstvo znanosti, prosvjete, kulture i športa

**SMJERNICE ZA PREVENCIJU NASILJA U ŠKOLAMA
HERCEGBOSANSKE ŽUPANIJE**

Prosinac, 2014. godine

Sadržaj:

UVOD	47
1. DEFINICIJA I POLAZIŠTE	48
2. SVRHA I CILJEVI SMJERNICA	48
3. ULOGA I ZADACI ŠKOLE U PREVENCIJI NASILJA	49
3.1 Zadaci škole	50
3.2 Organizacija zadataka škole	51
4. POSEBNI CILJEVI I MJERE	53

UVOD:

Prevenција nasilja i maloljetničke delikvencije nije samo znanje o nasilju i prepoznavanje nasilja, pa se smjernice trebaju odnositi i na učenje o uzrocima nasilja, koje će usmjeravati na ponašanje koje bi trebalo postati navika.

Izradi ovih Smjernica prethodio je uvid u:

- istraživanje o nasilju u osnovnim i srednjim školama HBŽ (2014. godina),
- državne i međunarodne dokumente i preporuke koje imaju pravnu, moralnu ili političku odgovornost s naglaskom na moralnu odgovornost, a koji su značajni za prevenciju nasilja nad djecom kao:
- Preporuka CM/ Rec, (2009.), preporuka (WHO i ISPCAN, 2006.),
- suvremene standarde za djelotvorne programe prevencije (NRC i IOM, 2009.),
- UN Konvenciju o pravima djeteta,
- Godišnji Izvještaj o ljudskim pravima Helsinškog komiteta za ljudska prava, gdje se kaže da je „nasilje nad djecom problem sa kojim se bosanskohercegovačko društvo ozbiljno suočava“¹. Djeca trpe nasilje u obitelji koje se prenosi u školu, te da je rašireno verbalno zlostavljanje koje često završava fizičkim obračunima. Helsinški komitet za ljudska prava naglašava da država još nije našla prava rješenja i odgovore na ovu pojavu i postavlja pitanje treba li se država baviti posljedicama ili joj je obveza da pravi programe za prevenciju nasilja?!
- Ustav Federacije Bosne i Hercegovine (1994.),
- Kazneni zakon FBiH,
- Zakon o osnovnom školstvu HBŽ (2004.),
- Zakon o srednjem školstvu HBŽ (2004.),
- Strategiju protiv maloljetničkog prijestupništva u Bosni i Hercegovini,
- Povelju temeljnih prava Europske unije,
- Strategiju za borbu protiv nasilja,
- nad djecom za razdoblje od 2012. do 2015.,
- AKCIJSKI PLAN ZA DJECU
- Bosne i Hercegovine (2011. – 2014.).

Temeljem članka 54. stavak 1. Zakona o upravi («Narodne novine Hercegbosanske županije», broj 4/98), članka 94. stavka 1. Zakona o osnovnom školstvu („Narodne novine Hercegbosanske županije“, broj: 12/04 i 12/08) i članka 111. Zakona o srednjem školstvu („Narodne novine Hercegbosanske županije“, broj: 12/04, i 12/08), Ministar znanosti, prosvjete, kulture i športa Hercegbosanske županije d o n o s i

1 Helsinški komitet za ljudska prava: Izvještaj o stanju ljudskih prava u Bosni i Hercegovini u 2006. godini: Dječija prava

SMJERNICE ZA PREVENCIJU NASILJA U ŠKOLAMA HERCEGBOSANSKE ŽUPANIJE

1. DEFINICIJA I POLAZIŠTE

Smjernice predstavljaju preporučeni smjer djelovanja u određenom području. Polaze od činjenice da nasilje nad djecom predstavlja kršenje prava djeteta, narušava djetetov razvoj i utječe na ostvarivanje ostalih temeljnih prava djece i mladih. Ove smjernice promiču razvoj i primjenu djelotvornih i cjelovitih preventivskih i tretmanskih programa zaštite djece, te upozoravaju na važnost prevencije koja treba polaziti od kulturnog i socijalnog identiteta obitelji učenika i ostalih nositelja prevencije. Polazna točka djelovanja su stvarne prilike u Županiji, gdje se uvažava gospodarska situacija Županije, ali i prilike u obiteljima i školama, tako da se ishodi djelovanja planiraju realno u odnosu na ono što je uloženo.

2. SVRHA I CILJEVI SMJERNICA

Svrha izrade smjernica je pomoć, prije svega školama, da donesu programe prevencije nasilja u školama, kako bi pojačali osjetljivost stručnjaka, roditelja, djece i mladih za problem nasilja među djecom i mladima i povećali razinu njihove spremnosti za traženje uzroka nasilja.

Kao načela dobre prakse, ove Smjernice namijenjene su:

- svim stručnjacima koji planiraju ili/i provode programe neposredne ili posredne zaštite djece od svih oblika nasilja i na svim razinama djelovanja od opće do indicirane prevencije, odnosno tretmana djece koja su već bila izložena nasilju,
- donositeljima odluka u području usluga namijenjenih djeci i njihovim obiteljima na svim razinama djelovanja – od lokalne do državne razine, od privatnog do javnog sektora,
- široj javnosti, uključujući i medije, kako bi se dodatno promicala kultura odgovornog društvenog pristupa socijalnim problemima kao što je nasilje nad djecom.

Program je zamišljen kao niz praktičnih koraka u oblasti suzbijanja vršnjačkog nasilja, ali i svih drugih oblika nasilja u školama. Predviđa promociju različitih oblika komunikacije koji su usmjereni prema stvaranju kvalitetnijih odnosa u školi i društvu uopće. Glavni zadaci Programa su:

- stvaranje pozitivnog stava prema poštovanju osnovnih ljudskih vrijednosti,
- mobilizacija pojedinaca i čitavog društva u promociji prevencije nasilja,
- podučavanje kulturi mira, tolerancije, vještinama prijateljske komunikacije i medijacije,
- razvijanje vještina kritičkog razmišljanja, analize i nenasilnog rješavanja konflikata.

S obzirom na navedenu svrhu i program, proizašli su sljedeći ciljevi Smjernica.

Ciljevi smjernica

- Afirmirati pozitivne vrijednosti borbe protiv nasilja promicanjem i intenziviranjem izvannastavnih i izvanškolskih aktivnosti, te poticati djecu da se uključe u iste. Potiču se škole da sudjeluju i apliciraju svojim prijedlozima projekata u programima donatora i organizacija koje u svojim programskim ciljevima imaju afirmaciju nenasilnu komunikacije;
- Uskladiti aktivnosti škole s Kodeksom za zaštitu ljudskih prava u školama;
- Osnovati školski koordinacijski tim (školski tim) čiji će zadatak biti razvijanje i praćenje provedbe školskog plana prevencije maloljetničke delikvencije i vršnjačkog nasilja (školski plan);
- Suradnja s centrima za socijalni rad i policijom bi trebala biti posebno navedena u školskim planovima;
- Pedagoška služba u suradnji s nastavnicima i razrednicima, dužna je voditi učeničke dosjee u kojima će se bilježiti sve promjene u ponašanju učenika;
- Precizno definirati ulogu Vijeća roditelja prilikom prevencije maloljetničke delikvencije i nasilja u školi, te rješavanja potencijalnih problema vezanih za navedeno;
- Precizno definirati ulogu Vijeća učenika prilikom prevencije maloljetničke delikvencije i nasilja u školi, te rješavanja potencijalnih problema vezanih za navedeno;
- Uspostaviti suradnju s nevladinim udrugama koje promoviraju životne vrijednosti, te vjerskim institucijama.

Strategija za borbu protiv nasilja nad djecom ima svoju ogromnu vrijednost u sustavnog rješavanja ovog, za djecu i društvo, vrlo kompleksnog problema. Međutim, vrijednost ovog dokumenta je i u mobiliziranju velikog broja profesionalaca na svim razinama vlasti u procesu njegove izrade kao i promoviranju dobrog primjera suradnje vladinog i nevladinog sektora u nastojanju da zajednički doprinesu pozitivnim strateškim promjenama za djecu, kako u HBŽ tako i u cijeloj BiH.

3. ULOGA I ZADACI ŠKOLE U PREVENCIJI NASILJA

Pojam prevencija se odnosi na postupke čiji je cilj sprječavanje da se dogodi nešto nepovoljno.

Strategije usmjerene na društvo/zajednicu uključuju cijeli niz mjera kao što su razvoj i provođenje zakonskog sustava prema načelima Konvencije o pravima djeteta; borbu protiv siromaštva i nezaposlenosti; promjenu društvenih normi koje promiču nasilje u odnosima; promicanje prava u području obrazovanja, socijalne sigurnosti, nediskriminacije i odgovarajućeg standarda života; djelotvornu socijalnu politiku; obrazovanje stručnjaka za prepoznavanje zlostavljanja djece i rad na tom području.

Osnovni cilj strategije je da osigura da se u borbi protiv nasilja uključe sva raspoloživa sredstva i to na svim razinama lokalne i državne vlasti. Potrebno je osigurati suradnju svih relevantnih državnih institucija i osigurati međunarodnu i regionalnu suradnju u cilju razmjene iskustava i znanja, što pridonosi uspješnoj borbi protiv nasilja na globalnoj razini.

Mjere koje se utvrđuju u okviru ove Strategije moraju se zasnivati na sljedećim principima:

- poštivanje ljudskih prava,
- zabrana diskriminacije,
- efikasno i obvezujuće djelovanje nadležnih institucija,
- interdisciplinarni i multisektoralni pristup,
- sudjelovanje nevladinog sektora.

3.1. Zadaci škole

Škola, kao mjesto gdje djeca organizirano zajedno provode najviše vremena tijekom dana, treba preuzeti primarnu ulogu u prevenciji i zaštiti djece od nasilja. Najbolji rezultati se mogu postići ako se u školi njeguje ozračje uvažavanja, razumijevanja i tolerancije. Samo se u školi u kojoj vlada ugodno ozračje, u kojoj su svi akteri zaštićeni u uvažavani, u kojoj se problemi rješavaju nenasilnim metodama, može učiti nenasilništvo.

Zbog toga škola ima sljedeće zadatke:

1. Provesti istraživanje o nasilju i poslati rezultate analize istraživanja Ministarstvu znanosti, prosvjete, kulture i športa HBŽ. Rezultati anketiranja će služiti kao osnova za stvaranje školskih planova prevencije u svim školama.
2. Usvojiti Protokol o postupanju u slučajevima školskog nasilja na Nastavničkom vijeću te u Godišnjem planu i programu rada škole. Izložiti usvojeni Protokol na vidnom mjestu u školi.
3. Izraditi školski plan prevencije nasilja koji će sadržavati sve aktivnosti i mjere koje škola planira poduzimati tijekom školske godine u tu svrhu.
4. Oformiti stručni školski tim čiji će zadatak biti razvijanje i praćenje provedbe školskog plana prevencije maloljetničke delinkvencije i vršnjačkog nasilja

Članovi školskog tima su: svi stručni suradnici u školi (izuzev knjižničara), dva nastavnika, dva učenika iz Vijeća učenika i dva roditelja iz Vijeća roditelja.

1. Intenzivirati suradnju s ustanovama izvan škole koje svojom djelatnošću pomažu prevenciji i ublažavanju posljedica nasilja: centri za socijalni rad, domovi zdravlja, policija i sl.

3.2. Organizacija zadataka škole

1. Istraživanje o nasilju u školama se provelo putem anketiranja uzorka sastavljenog od po jednog odjela svakog razreda u pojedinoj školi, njihovih roditelja, nastavnika i učitelja te stručnih suradnika i ravnatelja svake škole u Županiji. Anketni upitnici su izrađeni na Aktivu stručnih suradnika u školama HBŽ i odobreni od Ministarstva znanosti, prosvjete, kulture i športa HBŽ.

Upitnici su obrađeni u školama i rezultati dostavljeni Ministarstvu koje će sumirati i analizirati rezultate na razini Županije.

2. Protokol o postupanju u slučajevima nasilja u školama Hercegbosanske županije donijet će se nakon analize rezultata istraživanja u školama na razini Ministarstva i biti će prosljeđen svim školama na usvajanje i primjenu. Protokol o postupanju u slučaju nasilja u školama Hercegbosanske županije treba biti predstavljen u školi i postavljen na oglasnoj ploči škole. U slučaju nasilja u školi obvezna je primjena navedenog Protokola.
3. Školski plan treba sadržavati opis aktivnosti, rokove provođenja i nositelje aktivnosti vezanih za prevenciju nasilja u školi.

Škola je obvezna tijekom školske godine putem stručne službe i ravnatelja organizirati radionice/seminare za učenike, roditelje i nastavnike na temu nasilja. Radionice/seminare za nastavnike potrebno je organizirati u siječnju, lipnju ili kolovozu. Radionice za roditelje potrebno je organizirati na roditeljskim sastancima u prvom tromjesečju svake školske godine, a za učenike tijekom školske godine.

Škole koje nemaju etičke kodekse ponašanja i odijevanja dužne su ih napraviti i službeno usvojiti te kodekse na vijećima učenika i vijećima roditelja. Promocija etičkog kodeksa ponašanja i odijevanja u školi treba biti jedna od aktivnosti koje sadrži školski plan.

Plan i program rada na satovima razrednika i na roditeljskim sastancima treba sadržavati upoznavanje učenika i roditelja s kaznenim i obiteljskim zakonom i zakonima koji tretiraju područje ljudskih prava, diskriminacije, prava manjina i maloljetničke delinkvencije. Taj plan i program treba svojim sadržajem promicati povelje o dječjim/ljudskim pravima, humane i ljudske vrijednosti, jedinstvo u različitosti, kulturne i nacionalne vrijednosti te poštovanje različitosti. Ministarstvo znanosti, prosvjete, kulture i športa HBŽ načiniti će popis tema za satove odjeljske zajednice na koje bi se kao obvezne uvele spomenute teme.

Treba uključiti sve školske sekcije u program prevencije i podizanja svijesti o maloljetničkoj delinkvenciji i nasilju.

U školski plan prevencije treba unijeti i obilježavanje Međunarodnog dana tolerancije (16. studenoga) te Međunarodnog dana prevencije nasilja nad djecom (18. studenoga).

Treba informirati sve relevantne strane u školi (učenike, roditelje, školsko osoblje, upravu škole) o postojanju školskog plana prevencije.

Školski plan treba postati sastavni dio godišnjeg plana i programa rada škole od školske godine 2015./2016.

4. Osim prevencije, školski tim je dužan postupati po Protokolu o postupanju u slučaju nasilja u školi. Školski tim je dužan ispuniti sve obveze i prava određena Protokolom. U srednjim školama učenici su ravnopravni članovi tima prilikom prevencije i postupanja u slučaju nasilja. U osnovnim školama učenici su ravnopravni članovi prilikom prevencije, a prilikom postupanja

u slučaju nasilja imaju ulogu promatrača.

Pedagoška služba, u suradnji s nastavnicima i razrednicima, dužna je voditi učeničke dosjee u kojima će se bilježiti sve promjene u ponašanju učenika.

Precizno definirati ulogu Vijeća roditelja u prevenciji maloljetničke delinkvencije i nasilja u školi, te u rješavanju potencijalnih spornih momenata u konkretnim situacijama nasilja.

Precizno definirati ulogu Vijeća učenika prilikom prevencije maloljetničke delinkvencije i nasilja u školi, te u rješavanju potencijalnih problema vezanih za navedeno.

5. Škole koje nemaju psihologa i socijalnog radnika u stručnom timu škole dužne su uspostaviti suradnju s ovim stručnjacima iz drugih institucija, centara za socijalni rad, domova zdravlja, škola, nevladinih udruga i sl., koji će biti spremni na suradnju u slučaju potrebe za njihovim angažiranjem. Ovo je osobito važno prilikom rješavanja slučajeva nasilja i primjene Protokola o postupanju u slučaju nasilja u školi.

U suradnji s Centrom za socijalni rad izraditi program rada za učenike s asocijalnim i antisocijalnim ponašanjem, da bi se zajedničkim naporima spriječilo eskaliranje tog ponašanja u nasilje i kršenje drugih zakonskih i društvenih normi (krađa, uništavanje imovine, skitnja i sl.).

Izraditi program suradnje sa zdravstvenim ustanovama koje mogu na vrijeme pružiti liječničku pomoć u slučaju eskaliranja nasilja. Također, uspostaviti suradnju s ustanovama za mentalno zdravlje ili organizacijama koje imaju stručno osoblje koje može ponuditi adekvatnu stručnu pomoć učenicima koji imaju zdravstvenih problema nakon pretrpljenog nasilja.

Izraditi program suradnje između škole i najbliže policijske uprave (program rada u zajednici) kako bi se na slučajeve maloljetničke delinkvencije i nasilja moglo na vrijeme reagirati. U školi organizirati predavanja policajaca na temu maloljetničke delinkvencije, nasilja i kaznenih mjera u slučaju počinjenja istih.

Uspostaviti suradnju s vjerskim i ostalim nevladinim udrugama koje promoviraju pozitivne životne vrijednosti.

U osnovnim školama je obvezno praktično primjenjivanje Priručnika za nastavnike o prevenciji nasilja koje uključuje djecu. U srednjim školama se preporuča praktična primjena navedenog Priručnika uz potrebno prilagođavanje uzrastu učenika.

Školski plan prevencije nasilja škola treba dostaviti Ministarstvu znanosti, prosvjete, kulture i športa Hercegbosanske županije do konca rujna za narednu školsku godinu, u sastavu Godišnjeg plana rada škole.

Realizacija aktivnosti planiranih školskim planom prevencije nasilja započinje s početkom školske godine 2015/2016.

Uvide u realizaciju školskih planova prevencije nasilja vršiti će Ministarstvo znanosti, prosvjete, kulture i športa

Hercegbosanske Županije.

Načine i oblike nadzora nad provođenjem Protokola o postupanju u slučaju nasilja u školama Hercegbosanske županije određivati će Ministarstvo znanosti, prosvjete, kulture i športa Hercegbosanske županije.

4. POSEBNI CILJEVI I MJERE

Da bi se osigurala realizacija ovih smjernica, predviđaju se sljedeći posebni ciljevi i mjere:

1. Jačati ulogu obitelji u društvu,
2. Osigurati sudjelovanje djece,
3. Jačati javnu svijest o učestalosti, vrstama, obilježjima i posljedicama nasilja nad djecom,
4. Uspostaviti trajne i održive kapacitete za promociju nenasilja,
5. Ojačati kapacitete svih koji rade s djecom i za djecu edukacijom novih stručnjaka i stručnim usavršavanjem već uposlenih profesionalaca,
6. Poboljšati razmjenu informacija i suradnju s nevladinim sektorom.

Integriran i sistematski okvir za rješavanje problema nasilja nad djecom treba uključivati komponente koje će se baviti prevencijom nasilja u svim okruženjima, zbrinjavanjem i rehabilitacijom djece žrtava, podizanjem svijesti i izgradnjom kapaciteta, istraživanjem i prikupljanjem podataka.

Iako mnoge službe doprinose prevenciji nasilja nad djecom, svaka bi trebala razmotriti kako maksimalno ojačati vlastiti potencijal za prevenciju, uključujući i specifične treninge za sve one koji rade s djecom. Potrebna je sistematska i dugoročna potpora, kroz edukativne programe, kako prije upošljavanja tako i na radnom mjestu, na svim razinama da bi se osiguralo visoko funkcionalno osoblje i visoko kvalitetna usluga za djecu.

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
Hercegbosanska županija
Ministarstvo znanosti, prosvjete, kulture i športa
Broj: 06-01-38-3198 /14.
Livno, 2. prosinca 2014. godine

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine

HERCEGBOSANSKA ŽUPANIJA

Ministarstvo znanosti, prosvjete, kulture i športa

**PROTOKOL O POSTUPANJU U SLUČAJU NASILJA U
ŠKOLAMA HERCEGBOSANSKE ŽUPANIJE**

Prosinac, 2014. godine

Sadržaj:

I. ZAKONSKI OKVIR	59
II. PROTOKOL O POSTUPANJU U SLUČAJU NASILJA U ŠKOLAMA HERCEGBOSANSKE ŽUPANIJE	60
1. OPĆE ODREDBE	60
2. OPĆEPRIHVAĆENA DEFINICIJA NASILJA	61
3. MJERE ZAŠTITE PRAVA UČENIKA	62
4. POSTUPANJE U SLUČAJU POVREDE PRAVA UČENIKA	63
5. POSTUPANJE U PODUZIMANJU MJERA ZAŠTITE U SLUČAJU KRŠENJA PRAVA UČENIKA	64
6. ZAŠTITA SIGURNOSTI ZDRAVLJA	67
7. SIGURNOST I MEDIJI	68
8. RAZINE NASILJA I DISCIPLINSKE INTERVENCIJE	68
9. ULOGE I ODGOVORNOSTI UPOSLENIKA I UČENIKA U SITUACIJAMA NASILJA	70
10. POSTUPANJE ŠKOLE U SLUČAJU NASILJA PREMA UČENICIMA OD STRANE ODRASLE OSOBE U ŠKOLI (NASTAVNIKA, RODITELJA, DRUGIH UPOSLENIKA ŠKOLE, NEPOZNATIH OSOBA)	74
11. POSTUPANJE ŠKOLE U SLUČAJU SAZNANJA ILI SUMNJE O NASILJU U OBITELJI	76
12. POSTUPANJE ŠKOLE U SLUČAJU NASILJA UČENIKA PREMA UPOSLENIKU ŠKOLE	76
13. POSTUPANJE ŠKOLE U SLUČAJU NASILNOG PONAŠANJA ODRASLE OSOBE NAD ODRASLOM OSOBOM U ŠKOLI	77
14. ŠKOLSKI KOORDINACIJSKI TIM	77
15. MJERE PREVENCIJE	78
16. EVIDENCIJA ŠKOLE O SITUACIJAMA NASILJA	79
17. ZAVRŠNE ODREDBE	80
III. OBRASCI	82

PREAMBULA

Dužnosti škole vezano za sigurnost i zaštitu zdravlja u školskim ustanovama:

- Stvarati uvjete za zdrav fizički razvoj svih sudionika odgojno-obrazovnog procesa
- Sprječavati neprihvatljive oblike ponašanja
- Brinuti o sigurnosti
- Pratiti socijalne probleme i pojave kod učenika
- Voditi evidenciju o neprihvatljivim oblicima ponašanja
- Pružiti savjetodavni rad učenicima

ZAKONSKI OKVIR

- UN Konvencija o pravima djeteta
- Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju („Službeni glasnik BiH“, broj: 18/03);
- Zakon o osnovnom školstvu („Narodne novine HBŽ“, broj: 12/04 i 12/08),
- Zakon o srednjem školstvu („Narodne novine HBŽ“, broj: 12/04 i 12/08),
- Strategija za borbu protiv nasilja nad djecom BiH 2012-2015,
- Strategija protiv maloljetničkog prijestupništva u BiH („Službeni glasnik BiH“, broj: 14/08),
- Rezolucija o sprječavanju maloljetničke delinkvencije i postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladeži („Službene novine F BiH“, broj: 10/08),
- Protokol o postupanju institucija u slučaju nasilja u obitelji za područje HBŽ,
- Zakon o zabrani diskriminacije BiH („Službeni glasnik BiH“, broj: 59/09),
- Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji F BiH („Službene novine F BiH“, broj: 20/13),
- Kazneni zakon F BiH („Službene novine F BiH“, broj: 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10),
- Zakon o kaznenom postupku F BiH („Službene novine F BiH“, broj: 35/03, 28/05, 55/06, 27/07, 9/09, 12/10),
- Zakon o prekršajima F BiH („Službene novine F BiH“, broj: 31/06),
- Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u kaznenom postupku FBiH („Službene novine FBiH“, broj: 13/14“).

Obveza iz članka 19. Konvencije o pravima djeteta glasi „Države ugovornice će poduzeti sve odgovarajuće zakonske, upravne, društvene i obrazovne mjere kako bi se dijete zaštitilo od svih oblika fizičkog ili mentalnog nasilja, ozljede ili zlostavljanja, zanemarivanja ili nemarnog postupka, zlouporabe ili izrabljivanja, uključujući seksualno zlostavljanje dok je na brizi roditelja, zakonskih staratelja ili bilo koje druge osobe koja brine o djetetu.“

Temeljem članka 54. stavak 1. Zakona o upravi („Narodne novine Hercegbosanske županije“, broj 4/98), članka 94. stavka 1. Zakona o osnovnom školstvu („Narodne novine Hercegbosanske županije“, broj: 12/04 i 12/08) i članka 111. Zakona o srednjem školstvu („Narodne novine Hercegbosanske županije“, broj: 12/04, i 12/08), Ministar znanosti, prosvjete, kulture i športa Hercegbosanske županije d o n o s i

PROTOKOL O POSTUPANJU U SLUČAJU NASILJA U ŠKOLAMA HERCEGBOSANSKE ŽUPANIJE

1. OPĆE ODREDBE

Članak 1.

Protokolom o postupanju u slučaju nasilja u školama (u daljnjem tekstu: Protokol) se propisuje način postupanja učitelja, nastavnika, stručnih suradnika (u daljnjem tekstu: odgojno-obrazovnih djelatnika) i ravnatelja osnovnih i srednjih škola (u daljnjem tekstu: školska ustanova), u poduzimanju mjera zaštite prava učenika te obveze prijave svakog kršenja tih prava nadležnim tijelima.

Članak 2.

Školska ustanova dužna je učeniku osigurati:

- Njegovanje kulture tolerancije i zaštitu prava propisanih Ustavom BiH, Ustavom FBiH i Ustavom Hercegbosanske županije, kao i konvencijama, zakonima i provedbenim propisima.
- Provedbu programa kojima se promiče zaštita njihovih prava, sigurnost i zdravlje.

a) Prava učenika

- Pravo na obaviještenost o svim pitanjima koja se na njega odnose;
- Pravo na savjet i pomoć u rješavanju problema, a sukladno njegovom najboljem interesu;
- Pravo na uvažavanje njegovog mišljenja;
- Pravo na pomoć i savjet od drugih učenika školske ustanove;
- Pravo na pritužbu koju može predati učiteljima, odnosno nastavnicima, ravnatelju i školskom odboru;
- Pravo na sudjelovanje u radu vijeća učenika u izradi i provedbi kućnog reda;
- Pravo na predlaganje poboljšanja odgojno-obrazovnog procesa i odgojno-obrazovnog rada.

b) Obveze učenika

- Pridržavanje pravila kućnog reda;
- Ispunjavanje uputa učitelja, odnosno nastavnika, stručnih suradnika ravnatelja i drugih uposlenika škole, a koje su sukladne pravnim propisima i kućnim redom
- Čuvanje udžbenika i drugih obrazovnih i nastavnih sredstava.

2. OPĆEPRIHVAĆENA DEFINICIJA NASILJA

Članak 3.

Nasiljem među djecom i mladima smatra se svako namjerno fizičko i psihičko nasilno ponašanje usmjereno prema djeci i mladima od strane njihovih vršnjaka učinjeno s ciljem povrjeđivanja, a koje se ovisno o mjestu izvršenja, može razlikovati po obliku, težini, intenzitetu i vremenskom trajanju i koje uključuje ponavljanje istog obrasca i odražava neravnopravan odnos snaga (jači protiv slabijih ili skupina protiv pojedinca) i koje za posljedicu ima ugrožavanje zdravlja, razvoja i dostojanstva ličnosti žrtve.

Nasiljem se smatra neprimjereno, neetičko i nemoralno ponašanje prema djeci i mladima, kao i svi oblici zapuštanja i zlostavljanja kojima se (ne)svjesno i nasilno sprječava njihov zdrav razvoj i optimalno funkcioniranje.

Zapuštenim djetetom se smatra svako dijete koje ima manje od osamnaest godina i o kojemu se roditelji ili bilo koja druga odgovorna osoba ne brinu, uključujući brigu o odgoju i obrazovanju, njezi, prehrani, poticanju i ohrabrivanju, društvenoj prilagođenosti i emocionalnim potrebama, toleranciji ili bilo kojoj drugoj odgovornosti o dobrobiti djeteta.

Zlostavljanjem djece i mladih smatraju se svi agresivni i najčešće namjerni grubo postupci prema njima.

Nasiljem među djecom i mladima smatra se naročito:

- **namjerno prouzročeni fizički napad** u bilo kojem obliku, primjerice udaranje, guranje, gađanje, šamaranje, čupanje, zaključavanje, napad različitim predmetima, pljuvanje i slično, bez obzira je li kod napadnutog djeteta nastupila tjelesna povreda.
- **psihičko i emocionalno nasilje** prouzročeno ponavljanim ili trajnim negativnim postupcima od strane jednog djeteta ili više djece. Negativni postupci su: ogovaranje, nazivanje pogrdnim imenima, ismijavanje, zastrašivanje, izrugivanje, namjerno zanemarivanje i isključivanje iz skupine kojoj pripada ili isključivanje i zabranjivanje sudjelovanja u različitim aktivnostima s ciljem nanošenja patnje ili boli, širenje glasina s ciljem izolacije djeteta od ostalih učenika, oduzimanje stvari ili novaca, uništavanje ili oštećivanje djetetovih stvari, ponižavanje, naređivanje ili zahtijevanje poslušnosti ili na drugi način dovođenje djeteta u podređeni položaj, kao i sva druga ponašanja počinjena od djeteta ili mlađe osobe kojima se drugom djetetu namjerno nanosi fizička i duševna bol ili sramota.
- **seksualno nasilje podrazumijeva** svaki vid verbalnog, gestovnog ili fizičkog kontakta sa seksualnim sadržajem, s ciljem uznemiravanja i namjernog nanošenja fizičke ili duševne boli i sramote djetetu ili mladima. Ono predstavlja najgoru vrstu demonstracije moći.
- **nasilje putem zloupotrebe informacijskih tehnologija** se odnosi na vrijeđanje, uznemiravanje, slanje prijetećih i uvredljivih poruka, lažno predstavljanje, poticanje na mržnju i nasilje, navođenje žrtve da iznosi osobne podatke, otkrivanje obiteljskih prilika, snimanje i nedozvoljeno objavljivanje sadržaja na društvenim mrežama. Ono što ga razlikuje od drugih vrsta nasilja je činjenica da djeca mogu biti izložena i tamo gdje su do sada bili potpuno sigurni i da ono može trajati 24 sata svakog dana u tjednu i da nepoznati počinitelj kod djeteta stvara dodatni strah i nesigurnost.

Nasilje podrazumijeva šest definirajućih čimbenika:

- namjera da se drugom nanese šteta ili ozljeda
- intenzitet i trajanje (ponavljanje nasilničkog ponašanja)
- moć nasilnika (nesrazmjer s obzirom na dob, snagu, brojčanu nadmoć)
- ranjivost i nemoć žrtve
- manjak potpore
- posljedice

U svim slučajevima nasilja među djecom i nad djecom od strane odraslih, koji su definirani navedenim čimbenicima, škola je dužna postupati u skladu s Protokolom.

Članak 4.

Nužno je razlikovati nasilje (zlostavljanje) među djecom i mladima od običnog sukoba vršnjaka.

Obični sukob vršnjaka ima sljedeća obilježja:

1. nema elemenata navedenih za nasilništvo: radi se o sukobu vršnjaka koji oni ne rješavaju na miran, nego na neki drugi način; ne postupaju jedan prema drugome s namjerom ozljeđivanja ili nanošenja štete; nema nesrazmjera moći; nema težih posljedica za djecu u sukobu.
2. djeca ne inzistiraju da mora biti po njihovom po svaku cijenu
3. mogu dati razloge zašto su u sukobu
4. ispričaju se ili prihvate rješenje u kojemu nema pobjednika i poraženog
5. slobodno pregovaraju kako bi zadovoljili svoje potrebe
6. mogu promijeniti temu i otići iz situacije u kojoj je došlo do sukoba.

3. MJERE ZAŠTITE PRAVA UČENIKA

Članak 5.

(1) Mjere zaštite prava učenika su:

- sprječavanje nasilja između učenika, između učenika i djelatnika škole, između učenika i druge odrasle osobe;
- prijava kršenja prava učenika stručnim tijelima školske ustanove;
- prijava kršenja prava učenika nadležnim tijelima izvan školske ustanove;
- postupanje stručnih tijela školske ustanove prema žrtvama nasilja;

- postupanje stručnih tijela školske ustanove prema kršiteljima prava učenika;
 - postupanje školske ustanove u suradnji s nadležnim tijelima izvan školske ustanove prema žrtvama nasilja;
 - postupanje školske ustanove u suradnji s nadležnim tijelima izvan školske ustanove prema kršiteljima prava učenika.
- (2) Školska ustanova dužna je skrbiti se o ostvarivanju svih prava učenika, a posebno u slučajevima svih oblika nasilja, spolne zlouporabe, zanemarivanja, odgojne zapuštenosti, nehajnog postupanja, zlostavljanja i izrabljivanja.
 - (3) Popis propisa kojima su uređena prava učenika i popis vrsta i oblika nasilja te njihov pojmovnik objavljuje se na mrežnim stranicama Ministarstva znanosti, prosvjete, kulture i športa.

Članak 6.

- (1) Svaki odgojno-obrazovni djelatnik školske ustanove dužan je svakom učeniku osigurati zaštitu njegovih prava.
- (2) U slučaju kršenja tih prava, svaki djelatnik školske ustanove dužan je, bez obzira na koji način je došao do saznanja o mogućoj povredi prava učenika, odmah o tome izvijestiti ravnatelja ili odgojno-obrazovnog djelatnika kojeg je ravnatelj ovlastio za postupanje u slučajevima povrede prava učenika.
- (3) Ravnatelj je dužan poduzeti odgovarajuće mjere prema djelatniku koji je svojim djelovanjem ili nečinjenjem povrijedio prava učenika, odnosno nije ga obavijestio sukladno stavku 2. ovoga članka.
- (4) U slučaju nasilnog postupanja prema učeniku, svi djelatnici školske ustanove dužni su odmah poduzeti sve mjere da se zaustavi i prekine nasilno postupanje.

4. POSTUPANJE U SLUČAJU POVREDE PRAVA UČENIKA

Članak 7.

- (1) U slučajevima povrede prava učenika propisanih člankom 2, stavkom 1 a) Protokola, zaštitu osiguravaju odgojno-obrazovni djelatnici školske ustanove.
- (2) U slučajevima tjelesnog i emocionalnog nasilja, spolne zlouporabe, zanemarivanja, nehajnog postupanja, zlostavljanja ili izrabljivanja učenika (u daljnjem tekstu nasilno postupanje) zaštitu prava osiguravaju odgojno-obrazovni djelatnici školske ustanove u suradnji s nadležnim institucijama i tijelima.

5. POSTUPANJE U PODUZIMANJU MJERA ZAŠTITE U SLUČAJU KRŠENJA PRAVA UČENIKA

Članak 8.

- (1) Škola je dužna poučiti učenika o postupanju u slučaju povrede njegovih prava, a osobito vezano uz reagiranje na nasilje i pomoć u zaštiti od odgojno-obrazovnih djelatnika školske ustanove.
- (2) Učenik ima pravo prijaviti uočeno kršenje prava drugih učenika u školskoj ustanovi.
- (3) U slučaju da je povredi prava iz članka 2 stavka 1 a) Protokola nazočan i djelatnik školske ustanove, dužan je domać poduzeti mjere zaštite prava učenika.

Članak 9.

- (1) U slučaju da je učeniku uskraćeno pravo iz članka 2 stavka 1 a) ovoga Protokola, učenik izvješćuje razrednika/učitelja/nastavnika koji je dužan poduzeti mjere kojima će se osigurati zaštita njihovih prava.
- (2) U slučaju da osoba iz stavka 1 ovoga članka nije u mogućnosti osigurati zaštitu prava učenika, dužna je o tome izvjestiti stručnog suradnika koji će mu pomoći u rješavanju pritužbe učenika i o tome izvjestiti ravnatelja.
- (3) Ravnatelj je dužan svaku pritužbu razmotriti i postupiti sukladno propisima.

Članak 10.

- (1) U slučajevima povrede prava učenika iz članka 2 stavka 1 a) ovoga Protokola, školska ustanova dužna je poduzimati posebne mjere zaštite te obvezno izvjestiti nadležne institucije ili tijela.
- (2) Nadležne institucije ili tijela koje školska ustanova izvješćuje o povredi prava učenika su: nadležni centar za socijalnu skrb, nadležna policijska postaja i Ministarstvo znanosti, prosvjete, kulture i športa HBŽ.

Članak 11.

- (1) U slučajevima nasilnog ponašanja svi djelatnici školske ustanove dužni su:
 - a) odmah poduzeti sve mjere da se zaustavi i prekine aktualno nasilno postupanje prema učeniku, a u slučaju potrebe (ukoliko je roditelj ili druga odrasla osoba izvan škole počinila nasilje) pozvati djelatnike policije, policiju se poziva i u slučaju da je nasilje počinio učenik ili nastavnik, ako se procjeni da je riječ o krivičnom djelu ili teškom prekršaju;
 - b) ako je učenik povrijeđen u mjeri koja zahtijeva liječničku pomoć, odmah zatražiti pomoć liječnika i postupiti po njegovoj preporuci.

- (1) Koordinator kojeg je zadužio ravnatelj u slučajevima nasilnog postupanja dužan je:
- a) Odmah nakon prijavljenog nasilja o tome obavijestiti roditelje/skrbnike (u daljnjem tekstu: roditelj) te ih izvijestiti o svim činjenicama i okolnostima koje je do tada doznao, kao i o aktivnostima i mjerama koje školska ustanova poduzima (obveza odgojno-obrazovne ustanove da slučaj prijavi nadležnom centru za socijalni rad, policiji ili drugim nadležnim institucijama); pozvati ih na uključivanje u savjetovanje ili stručnu pomoć unutar škole ili izvan nje (centar za socijalni rad, centar za mentalno zdravlje, policija i slično).
 - b) Pratiti učenika u slučaju da se on mora prevesti u liječničku ustanovu prije dolaska roditelja;
 - c) Odmah nakon prijave odnosno odjave nasilja obaviti razgovor sa učenikom žrtvom nasilnog ponašanja, a u slučaju da je postojala liječnička intervencija, uz dogovor s liječnikom, čim to bude moguće;
 - d) Odmah nakon prijave odnosno odjave nasilja obaviti razgovor sa učenikom počiniteljem nasilnog postupka, a u slučaju da je postojala liječnička intervencija, uz dogovor s liječnikom, čim to bude moguće;
 - e) Obaviti razgovor s drugim učenicima ili odraslim osobama koje imaju informaciju o učinjenom nasilnom ponašanju te utvrditi sve okolnosti vezane uz oblik, intenzitet, težinu i vremensko trajanje nasilja;
 - f) U razgovoru s učenicima odgojno-obrazovni djelatnici školske ustanove dužni su pažljivo postupati, poštujući učenikovo dostojanstvo, privatnost i pružajući mu potporu;
 - g) Ako je riječ o osobito teškom obliku, intenzitetu koje je izazvalo ili može izazvati traumu kod učenika koji su žrtve nasilnog događaja ili drugih učenika koji su svjedočili tom događaju, potrebno je izvijestiti *Centar za socijalni rad i/ili Centar za mentalno zdravlje radi osiguranja odgovarajuće psihološke pomoći, a po potrebi nakon toga i Ministarstvo nadležno za poslove prosvjete* koje će u slučaju potrebe osigurati pružanje odgovarajuće psihološke pomoći.

Članak 12.

- (1) U slučajevima iz članka 3 Protokola, ravnatelj je dužan:
- a) Odmah izvijestiti roditelje učenika koji je žrtva nasilja o mogućim oblicima stručne pomoći učeniku u školi i/ili izvan nje,
 - b) Osigurati stručnu pomoć učeniku koji je počinio nasilje
- (2) Odgojno-obrazovni djelatnici koje zaduži ravnatelj dužni su:
- a) Upozoriti učenika koji je počinio nasilje na neprihvatljivost i štetnost takvog ponašanja te ga savjetovati i poticati na promjenu takvog ponašanja;
 - b) Posebnu pozornost treba obratiti na to iznosi li učenik koji je počinitelj nasilja neke okolnosti koje bi upućivale da je on žrtva zanemarivanja, odgojne zapuštenosti ili zlostavljanja u svojoj obitelji ili izvan nje te će u tom slučaju ravnatelj odmah izvijestiti nadležni centar za socijalnu skrb, a po potrebi ili

- sumnji na počinjene kažnjive radnje izvijestiti policiju;
- c) Pozvati roditelje učenika koji je počinio nasilje, izvijestiti ih o događaju te naglasiti kako je takvo ponašanje neprihvatljivo i štetno, savjetovati ih s ciljem promjene takvog ponašanja djeteta te ih pozvati u uključivanje u savjetovanje ili stručnu pomoć u školi ili izvan nje (centri za socijalnu skrb, poliklinike za zaštitu djece, obiteljska savjetovališta i SDR.) i izvijestiti ih o obvezi škole prijavljivanja slučaja sukladno članku 15. ovoga Protokola.

Članak 13.

- (1) U slučajevima nasilnog postupanja iz članka 7. stavka 2. Protokola u razgovoru s predstavnikom policije s učenicima žrtvama ili počiniteljima nasilnog postupanja obvezno treba biti prisutan roditelj učenika.
- (2) U vremenu dolaska roditelja učenika iz stavka 1. ovoga članka s učenikom je dužan biti netko od odgojno-obrazovnih djelatnika školske ustanove.

Članak 14.

- (1) U slučaju vršnjačkog sukoba odgojno-obrazovni djelatnici škole dužni su poduzeti mjere prema zahtjevima struke radi:
 - Pomirenja učenika,
 - Stvaranja prijateljskog okruženja,
 - Razvoja tolerancije i poštovanja različitosti,
 - Primjene modela nenasilne komunikacije.

U slučaju kršenja pravna zaštita od diskriminacije svi djelatnici školske ustanove dužni su postupati u skladu sa zakonom od suzbijanja diskriminacije.

Članak 15.

- (1) Školska ustanova dužna je ispunjavati obrazac za prijavu nasilnog postupanja u odgojno-obrazovnim ustanovama osim u slučaju vršnjačkog sukoba koji rješava školska ustanova.
- (2) Obrazac iz stavka 1. ovoga članka objavit će se na web stranici Ministarstva znanosti, prosvjete, kulture i športa HBŽ.

Članak 16.

O svim poduzetim aktivnostima, poduzetim mjerama te svojim opažanjima, ravnatelj i stručni suradnici školske ustanove dužni su voditi službene bilješke i odgovarajuće evidencije zaštićenih podataka koje će na zahtjev dostaviti nadležnim tijelima ili institucijama.

Članak 17.

U slučaju ponovljenoga nasilnog postupanja učenika, školska ustanova je dužna u suradnji s liječnikom školske medicine razmotriti potrebu utvrđivanja psihofizičkog stanja djeteta.

6. ZAŠTITA SIGURNOSTI ZDRAVLJA

Članak 18.

- (1) Ravnatelj je s osnivačem školske ustanove dužan omogućiti učenicima i svim djelatnicima školske ustanove rad u sigurnom okruženju.
- (2) Školska ustanova dužna je izvijestiti učenike o pravilima sigurnosti u školskom prostoru i mogućnostima njihove zaštite.
- (3) Radi sigurnog održavanja odgojno-obrazovnog rada i osiguravanja uvjeta za nesmetani razvitak učenika u školskoj ustanovi, provodi se zaštita na radu sukladno posebnim propisima.
- (4) Za sigurnost u učionicama, kabinetima, dvoranama i na školskom igralištu dužni su se brinuti odgojno-obrazovni i drugi djelatnici školske ustanove koji se koriste navedenim prostorom.
- (5) U slučaju da osoba iz stavka 4. ovoga članka primjeti opasnost za učenike i druge djelatnike, dužna je odmah izvijestiti ravnatelja.
- (6) U slučaju opasnosti za život i zdravlje učenika i djelatnika školske ustanove, prostor na kojem bi oni mogli biti ugroženi ravnatelj treba odmah isprazniti i staviti izvan uporabe dok se ne stvore posebni uvjeti za siguran rad.
- (7) Ravnatelj je dužan odmah poduzeti mjere uklanjanja manjih nedostataka koji bi mogli ugroziti život i zdravlje učenika i djelatnika školske ustanove, a u slučaju većih nedostataka odmah zatražiti njihovo uklanjanje od osnivača školske ustanove ili nadležne javne službe.
- (8) O nemogućnosti održavanja nastave u slučaju iz stavka 6. ovoga članka ravnatelj je dužan obavijestiti osnivača školske ustanove.

Članak 19.

- (1) Kućnim redom školske ustanove propisuju se pravila sigurnosti i zaštite od socijalno neprihvatljivih oblika ponašanja, diskriminacije, neprijateljstva i nasilja, a u cilju provođenja pravila, ravnatelj je dužan odrediti dežurstvo odgojno-obrazovnog ili drugog djelatnika na ulazu u školsku ustanovu i u svim prostorima u ustanovi i izvan nje, a na kojima tijekom odgojno-obrazovnog rada borave učenici.
- (2) Radi sigurnosti učenika, radnika škole i imovine, školska ustanova može se koristiti alarmnim sustavom i/ili sustavom video nadzora.

7. SIGURNOST I MEDIJI

Članak 20.

- (1) Učenici i djelatnici školske ustanove imaju pravo na pristup Internetu u školskoj ustanovi.
- (2) Učenici mogu pristupati Internetu samo u nazočnosti odgojno-obrazovnog djelatnika.
- (3) Školska ustanova dužna je ugraditi filtre koji se mogu uključiti kako bi onemogućili pristup stranicama s neprimjerenim sadržajima.

Članak 21.

Zbog zaštite učenika od nasilja u elektroničkim medijima, uporaba mobitela tijekom odgojno-obrazovnog rada može biti dopuštena samo uz odobrenje odgojno-obrazovnog djelatnika.

Članak 22.

Školska ustanova dužna je:

- a) Štititi prava učenika te medijima ne smije davati osobne i ostale povjerljive podatke o učenicima.
- b) Obavijestiti učenike i roditelje o pravilima sigurne uporabe suvremenih tehnologija, osobito mobitela i Interneta.
- c) Informirati učenike i roditelje o posljedicama neprimjerene komunikacije na društvenim mrežama (vrijeđanje, sramoćenje, kleveta, javni linč, objava fotografija učenika, videozapisa i sl.) te o načinima postupanja školske ustanove vezano uz informacije o nasilju u elektroničkim medijima u skladu s Protokolom o postupanju u poduzimanju mjera zaštite i sigurnosti učenika u slučaju nasilja u školi.

8. RAZINE NASILJA I DISCIPLINSKE INTERVENCIJE

Razvrstavanje nasilja na razine ima za cilj osiguranje ujednačenog postupanja (intervencija) u situacijama nasilja kada su akteri učenici (učenik-učenik, učenik-uposleni).

Isti oblici nasilja mogu se pojaviti na više razina, ali se razlikuju po intenzitetu, stupnju rizika, učestalosti, posljedicama i sudionicima.

Oblici nasilja TREĆE razine i odgojni rad Visoka razina rizika		
Oblici nasilja	Odgovorne osobe	Odgojni postupci
Fizičko nasilje: - tučnjava, davljenje, bacanje, prouzrokovanje opekline i drugih ozljeda, uskraćivanje hrane i sna, izlaganje niskim temperaturama, napad oružjem	Ravnatelj Razrednik Stručni tim Nadležna tijela i službe	Aktivnost poduzima ravnatelj sa stručnim timom (pedagog, psiholog, socijalni radnik), uz obvezno angažiranje roditelja i nadležnih tijela, udruga i službi (centar za socijalni rad, zdravstvena služba, policija i druge organizacije i službe). Škola je dužna ozbiljnije oblike zlostavljanja učenika prijaviti policiji, nadležnom centru za socijalni rad i Ministarstvu znanosti, prosvjete, kulture i športa. Na ovoj razini je obavezan odgojni rad koji je po intenzitetu primjeren potrebama učenika, kao i pokretanje odgojno-stegovnog postupka i izricanje mjera u skladu sa zakonom. Ako je za rad s učenikom angažirana i druga ustanova ili služba, škola ostvaruje suradnju s njom i međusobno usklađuju aktivnosti.
Psihičko nasilje: - zastrašivanje, ucjenjivanje uz ozbiljnu prijetnju, iznuđivanje novca ili stvari, ograničavanje kretanja, navođenje na korištenje narkotičkih sredstava i psihoaktivnih supstanci, uključivanje u destruktivne skupine i organizacije		
Socijalno nasilje: - prijetnje, izolacija, maltretiranje pojedinca ili skupine od druge skupine, organiziranje zatvorenih skupina (klanova) koje ima za posljedicu povrjeđivanje drugih		
Seksualno nasilje: - zavođenje od punoljetne osobe, podvođenje, navođenje, iznuđivanje i prinuda na seksualni čin, silovanje, incest.		
Nasilje zlouporabom informacijskih tehnologija i drugih komunikacijskih tehnologija: - snimanje nasilnih scena i distribuiranje snimaka, distribuiranje slika s nedozvoljenim sadržajem, dječja pornografija		

9. ULOGE I ODGOVORNOSTI UPOSLENIKA I UČENIKA U SITUACIJAMA NASILJA

Članak 23.

Posebne dužnosti u sprječavanju i rješavanju situacija s nasiljem proizlaze iz prava i obveza koja određuje opis poslova određenog radnog mjesta.

RAVNATELJ ŠKOLE

1. Odgovoran je za poštivanje zakonitosti u radu ustanove
2. Informira zaposlene o pravilnicima, podzakonskim aktima (Pravila škole, Pravila o kućnom redu, Protokol)
3. Sklapa protokole s drugim institucijama
4. Reagira u slučajevima nasilja (druga i treća razina)
5. Obavlja konzultativni razgovor s relevantnom osobom koja je prijavila nasilje i prikuplja informacije o slučaju
6. Obavlja razgovor s osobom koja je evidentirana kao zlostavljač
7. Poduzima odgovarajuće mjere sukladno Protokolu
8. Razgovara s roditeljima/starateljima o slučaju u cilju njihovog informiranja
9. Evidentira slučaj nasilja (vodi evidenciju, dokumentaciju)
10. Obavještava druge institucije ako je potrebno
11. Obvezno sudjeluje u proceduri kada je u pitanju nasilje nad učenikom od strane uposlenih u školi i osoba izvan škole
12. Prati učinke poduzetih mjera
13. Podnosi godišnje izvješće o provedbi školskog akcijskog plana školskom odboru i Ministarstvu znanosti, prosvjete, kulture i športa HBŽ

RAZREDNIK

1. Zadužen je za vlastito upoznavanje i upoznavanje učenika i roditelja s odredbama Pravila škole, Pravila o kućnom redu i Protokola
2. Upoznaje učenike i roditelje s pravilima prihvatljivog ponašanja u školi i izrađuje pravila na razini odjeljenja s učenicima
3. Prati društvenu klimu na razini odjeljenja i ujedno prepoznaje postojanje mogućeg nasilja ili zlostavljanog ili zanemarenog učenika
4. Vodi propisanu evidenciju o učenicima sa svim relevantnim podacima
5. Dežura po rasporedu, dostupan je učenicima i vodi knjigu evidencije (knjiga dežurstva)
6. U situaciji događanja nasilja postupa sukladno razini rizika i po propisanim koracima
7. Razjašnjava okolnosti i analizira činjenice nastale situacije (razgovara sa žrtvom, nasilnikom i promatračima)

8. Procjenjuje razinu rizika
9. Informira i razgovara s roditeljima i održava suradnju s njima
10. Poduzima dodatne mjere, ukoliko situacija nalaže upućuje slučaj pedagogu, psihologu
11. Informira ravnatelja
12. Komunicira s relevantnim ustanovama, uz suglasnost rukovoditelja
13. Suraduje sa stručnom službom škole
14. Evidentira slučaj i vodi dokumentaciju o tome
15. Prati učinke poduzetih mjera

DEŽURNI NASTAVNIK

1. Zadužen je za vlastito upoznavanje s odredbama Pravila škole, Pravila o kućnom redu i Protokola
2. Dežura prema utvrđenom rasporedu
3. Prati ponašanje učenika za vrijeme odmora, pri dolasku u i izlasku iz škole
4. Uočava situacije nasilja i reagira odmah (razina 1)
5. Evidentira situaciju nasilja u knjigu dežurstva
6. Informira odjeljenjskog starješinu o situaciji nasilja
7. Informira školski koordinacijski tim, ravnatelja škole ukoliko to situacija nalaže (razina 2)
8. Ostvaruje suradnju s relevantnim osobama koje mogu pružiti zaštitu
9. Prati učinke poduzetih mjera

NASTAVNICI

1. Zaduženi su za vlastito upoznavanje s odredbama Pravila škole, Pravila o kućnom redu i Protokola
2. Prate i uočavaju situacije nasilja
3. Prijavljuju situaciju nasilja sukladno Protokolu i procijenjenoj razini rizika
4. Prepoznaju slučaj zlostavljanja i zanemarivanja djeteta i poduzimaju korake sukladno tome
5. Informiraju razrednika
6. Konzultiraju se s kolegama, stručnom službom, ravnateljem
7. Reagiraju odmah u situaciji nasilja
8. Poduzimaju korake ukoliko situacija to nalaže
9. Vode evidenciju o slučaju
10. Sudjeluju u praćenju poduzetih mjera
11. Ostvaruju suradnju sa svim relevantnim osobama koje mogu pružiti zaštitu

STRUČNI TIM (pedagog i /ili psiholog, socijalni radnik)

1. Suraduje sa svim sudionicima u školi
2. Suraduje s roditeljima i učenicima i na taj način ostvaruje uvid u obiteljske i socijalne prilike
3. Vodi propisanu evidenciju o učenicima (osobito rizičnoj skupini)

4. Poduzima mjere prevencije
5. Uočava i prijavljuje situacije nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djeteta
6. Reagira odmah u situaciji nasilja
7. Procjenjuje razinu rizika i predlaže zaštitne mjere
8. Prati učinke poduzetih mjera
9. Pruža pomoć i potporu sudionicima nasilne situacije (žrtvi, nasilniku)
10. Razgovara sa žrtvom
11. Razgovara sa nasilnikom
12. Informira roditelje o situaciji nasilja
13. Evidentira slučaj i vodi dokumentaciju o tome
14. Organizira obuku za zaštitu učenika od nasilja i obuku mirnog rješavanja sukoba (učenika, uposlenika, roditelja)
15. Suraduje s drugim institucijama
16. Provodi istraživanja i piše izvješća o ovoj temi

UČENICI

1. Zaduženi su da se upoznaju s odredbama Pravila škole, Pravilima o kućnom redu i Protokola
2. Uočavaju slučajeve nasilnog ponašanja i prijavljuju razredniku, dežurnom nastavniku ili stručnom suradniku (pedagogu)
3. Sudjeluju u mjerama prevencije i zaštite

TAJNIK

1. Zadužen je za upoznavanje kolektiva sa svim relevantnim dokumentima i pomaže u njihovom tumačenju
2. Upoznaje Vijeće roditelja, Vijeće učenika i Školski odbor s pravilnicima i podzakonskim aktima o sigurnosti učenika
3. Uočava i prijavljuje nasilnu situaciju i informira razrednika i stručnu službu
4. Reagira u situaciji nasilja (razina 1)
5. Zajedno s ravnateljem uspostavlja i održava suradnju s lokalnim institucijama

POMOĆNO I TEHNIČKO OSOBLJE

1. dežura prema rasporedu
2. uočava nasilje i u kriznim situacijama odmah intervenira
3. informira dežurnog nastavnika

ŠKOLSKI KOORDINACIJSKI TIM

1. Sastavlja školski akcijski plan za zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja

2. Upoznaje kolektiv s donesenim planom
3. Izrađuje i prikuplja dokumentaciju o situacijama nasilja
4. Kontinuirano evidentira i čuva dokumentaciju
5. Vršiti procjenu razine rizika situacije nasilja
6. Poduzima korake sukladno propisanom Protokolu
7. Poduzima odgovarajuće mjere prema učeniku koji trpi nasilje
8. Informira roditelja/staratelja o situaciji nasilja
9. Informira ravnatelja škole
10. Prati učinke poduzetih mjera i vrši njihovu evaluaciju
11. Informira druge nadležne institucije
12. Zajedno s ravnateljem mogu poduzimati radnje s razine 3
13. Neodložna prijava zdravstvenom centru u hitnim slučajevima, kada je djetetu potrebna medicinska intervencija
14. Neodložna prijava policiji u slučajevima kada je djetetu potrebna fizička zaštita ili kada postoji sumnja da je počinjeno krivično djelo
15. Redovita prijava Centru za socijalni rad u roku od naredna tri dana
16. Podnosi godišnje izvješće o realizaciji školskog akcijskog plana Nastavničkom vijeću i Školskom odboru

ŠKOLSKI ODBOR

1. Usvaja Protokol o postupanju;
2. Usvaja školski akcijski plan o prevenciji kao dio Godišnjeg programa rada škole;
3. Usvaja godišnje izvješće Školskog koordinacijskog tima i ravnatelja o provedbi školskog akcijskog plana;
4. Prati provedbu stegovnih mjera pokrenutih u slučaju nasilja nastavnika prema učeniku.

10. POSTUPANJE ŠKOLE U SLUČAJU NASILJA PREMA UČENICIMA OD STRANE ODRASLE OSOBE U ŠKOLI (NASTAVNIKA, RODITELJA, DRUGIH UPOSLENIKA ŠKOLE, NEPOZNATIH OSOBA)

OBLICI NASILJA I INTERVENCIJE

Oblici nasilja i intervencije		
Oblici nasilja	Odgovorne osobe	Intervencije
Fizičko nasilje: Svi oblici prve, druge i treće razine nasilja	Ravnatelj Koordinac ijski tim Školski odbor Nadležna tijela i službe (Policija, Centar za socijalni rad, zdravstvene ustanove)	Mjere sukladno: -Statutu škole -Pravilniku o stegovnim mjerama -Rješenju Prosvjetne inspekcije -Etičkom kodeksu škole -Preporuci Koordinacijskog tima -zakonskim propisima
Psihičko nasilje: Svi oblici prve, druge i treće razine nasilja		
Socijalno nasilje: Svi oblici prve, druge i treće razine nasilja		
Seksualno nasilje: Svi oblici prve, druge i treće razine nasilja		
Nasilje zlouporabom informacijskih tehnologija i drugih komunikacijskih tehnologija: Svi oblici prve, druge i treće razine nasilja		

Članak 24.

U slučaju da postoji sumnja da je dijete žrtva zlostavljanja ili zanemarivanja od strane odrasle osobe koja nije uposlena u školi, ravnatelj škole podnosi prijavu nadležnoj instituciji:

- zdravstvenoj ustanovi (ukoliko je djetetu neophodna zdravstvena zaštita)
- Ministarstvu unutarnjih poslova (ukoliko je djetetu potrebna fizička zaštita ili postoji sumnja da je izvršeno krivično djelo)
- Centru za socijalni rad.

Prijava sadrži podatke o djetetu i razloge upućivanja.

Prije podnošenja prijave potrebno je obavijestiti roditelje, osim ako postoji procjena da će time biti ugrožena sigurnost djeteta.

Članak 25.

Svaki uposlenik u školi dužan je ravnatelju prijaviti nasilje od strane uposlenih u školi prema djetetu.

U slučaju da uprava škole ima saznanje da je uposlenik izvršio nasilje ili prijetnju prema učeniku škole, u roku od 48 sati potrebno je uraditi sljedeće:

1. razgovarati sa uposlenikom uz nazočnost članova koordinacijskog školskog tima, te ga upozoriti na neprihvatljivost takvog ponašanja
2. voditi službenu zabilješku o razgovoru, koja će se arhivirati u dosije tog uposlenika
3. pismeno obavijestiti roditelje/staratelje učenika o poduzetim mjerama,
4. na osnovu procjene koordinacijskog školskog tima prema uposleniku poduzeti odgovarajuće stegovne mjere sukladno Pravilniku o stegovnom postupku
5. uputiti uposlenika na stručni izvanškolski tretman (psiholog, psihijatar i sl.)
6. po potrebi obavijestiti policiju
7. ako je riječ o prijetnjama nasiljem ili o nasilju u školi, zbog čega je škola uključila i policiju, o takvim situacijama je potrebno pismenom zabilješkom obavijestiti Ministarstvo znanosti, prosvjete, kulture i športa HBŽ.

Ukoliko je zbog slučaja nasilja od strane nastavnika prema djetetu, na osnovu procjene koordinacijskog tima škole, pokrenut stegovni postupak, ravnatelj škole dužan je nastavnika udaljiti sa rada do okončanja stegovnog postupka.

Ako ravnatelj ne udalji nastavnika, odluku o udaljenju dužan je donijeti Školski odbor.

Ravnatelj škole je odgovoran za poštivanje zakonitosti rada škole i poduzimanje mjera sukladno važećim zakonima.

11. POSTUPANJE ŠKOLE U SLUČAJU SAZNANJA ILI SUMNJE O NASILJU U OBITELJI

Članak 26.

Pedagoško-psihološka služba, u suradnji s razrednikom ostvaruje uvid u obiteljske i socijalne prilike učenika. Kada se uoče promjene u ponašanju i učenju učenika i u slučaju konstatacije da ne postoji dovoljna briga i nadzor u obitelji, škola je dužna obratiti se Centru za socijalni rad s ciljem poduzimanja mjera radi pružanja pomoći učeniku.

Nitko od uposlenih u školi nije ovlašten provoditi istragu ili dokazivanje zlostavljanja i zanemarivanja u obitelji, jer su to zadatci u nadležnosti drugih ustanova. Zadatci škole u slučaju postojanja sumnje iscrpljuju se podnošenjem prijave. Škola je dužna surađivati s nadležnim centrom za socijalni rad i djelovati s ciljem dobrobiti učenika.

12. POSTUPANJE ŠKOLE U SLUČAJU NASILJA UČENIKA PREMA UPOSLENIKU ŠKOLE

Članak 27.

U slučaju da je uposlenik škole doživio nasilje ili prijetnju nasiljem od učenika škole, uposlenik o tome treba obavijestiti ravnatelja ili stručne suradnike, koji će:

1. razgovarati s učenikom u nazočnosti razrednika i voditi službenu zabilješku o razgovoru
2. odmah obavijestiti roditelje/skrbnike učenika, te ih upozoriti na neprihvatljivost takvog ponašanja
3. prema učeniku poduzeti odgovarajuće odgojno-stegovne mjere koje će donijeti Nastavničko vijeće sukladno Pravilniku o pedagoškim mjerama
4. uključiti učenika u stručni tretman u školi ili u dogovoru s roditeljima/skrbnicima u ustanovi izvan škole
5. po potrebi obavijestiti policiju
6. ako je riječ o prijetnjama nasiljem ili o nasilju u školi, zbog čega je škola uključila i policiju, o takvim situacijama je potrebno pismenom zabilješkom obavijestiti Ministarstvo znanosti, prosvjete, kulture i športa HBŽ.

Članak 28.

(Pomoć svjedocima nasilja)

U slučaju da bilo kojem nasilnom sukobu (učenik-učenik, učenik-uposlenik, uposlenik-učenik ili uposlenik-uposlenik) u prostoru škole svjedoče drugi učenici, a koji odbijaju svjedočiti zbog straha da će ugroziti vlastitu

sigurnost, škola je dužna osigurati anonimnost i zaštitu svjedoka.

U slučaju da bilo kojem nasilnom sukobu u prostoru škole svjedoče drugi učenici, a nasilno ponašanje je neuobičajeno rijetkog oblika i intenziviteta, te može rezultirati traumatiziranjem svjedoka, ravnatelj i/ili stručni suradnik su dužni osigurati stručnu pomoć učenicima koji su promatrali događaje nasilja. Dužni su savjetovati se s nadležnom i stručnom osobom koja ima iskustva u radu s traumatiziranim osobama o potrebi i načinu pružanja stručne pomoći svjedocima nasilja.

13. POSTUPANJE ŠKOLE U SLUČAJU NASILNOG PONAŠANJA ODRASLE OSOBE NAD ODRASLOM OSOBOM U ŠKOLI

Članak 29.

U slučaju nasilnog ponašanja odrasle osobe (roditelja/skrbnika učenika, nepoznate osobe, uposlenika škole) prema drugoj odrasloj osobi u školi, te u slučaju da postoje informacije da odrasla osoba u prostor škole unosi oružje ili druge predmete koji mogu ugroziti sigurnost osoba i imovine u školi, uposlenik škole koji ima tu informaciju ili je nazočan mora:

- odmah pokušati prekinuti nasilno ponašanje
- ako odrasla osoba u prostor škole unosi oružje ili druge predmete koji mogu ugroziti sigurnost osoba i imovine, upozoriti je na neprihvatljivost takvog ponašanja i zatražiti od nje da odmah napusti prostor škole
- ako u tome ne uspije, odmah obavijestiti ravnatelja, stručnog suradnika ili drugog uposlenika škole kako bi oni pokušali prekinuti nasilno ponašanje
- ravnatelj o događaju obavještava policiju

14. ŠKOLSKI KOORDINACIJSKI TIM

Članak 30.

Radi provedbe postupaka zaštite djece osniva se školski koordinacijski tim. Članove odbora rješenjem imenuje ravnatelj škole iz reda roditelja i uposlenih koji pokazuju visoku profesionalnost u radu, imaju dobre komunikacijske sposobnosti i u svom osobnom i profesionalnom životopisu nemaju elemenata nasilnog ponašanja. Školski koordinacijski tim se sastoji od 5 do 7 članova, a mandat tima je četiri godine. Stalni članovi tima su: ravnatelj, pedagog i psiholog škole.

Zadatci i plan rada školskog koordinacijskog tima sastavni su dio Godišnjeg programa rada škole.

Članak 31.

Ovisno o složenosti situacije nasilja konzultacije se mogu obaviti i sa službama izvan škole:

- Centrom za socijalni rad
- Zdravstvenom ustanovom
- Ministarstvom unutarnjih poslova
- Ministarstvom znanosti, prosvjete, kulture i športa HBŽ.

Prilikom konzultacija s kolegama obvezno je poštivati načelo povjerljivosti kao i načelo zaštite najboljeg interesa djeteta.

Članak 32.

Nakon obavljanja konzultacija poduzimaju se slijedeće mjere:

- Informiranje roditelja o nasilju ili osobe od povjerenja u slučajevima sumnje na nasilje u obitelji
- Dogovor o zaštitnim mjerama prema djetetu
- Organiziranje posebnih programa osnaživanja djece za konstruktivno postupanje u situacijama nasilja
- Poduzimanje zakonskih mjera sukladno propisima koji reguliraju stegovnu odgovornost učenika i uposlenih

15. MJERE PREVENCIJE

Članak 33.

Radi sprječavanja svih vrsta nasilja nad djecom, škola je dužna primjenjivati mjere čiji su ciljevi:

- Podizanje i njegovanje klime prihvaćanja, tolerancije i uvažavanja različitosti;
- Uključivanje svih interesnih skupina (djeca, uposleni u školi, roditelji, lokalna zajednica) u donošenje i razvijanje programa i plana prevencije;
- Podizanje razine svijesti za prepoznavanje nasilja;
- Definiranje postupaka za zaštitu od nasilja i reagiranja u situacijama nasilja;
- Informiranje svih interesnih skupina o postupcima zaštite;
- Promicanje nadležnosti svih interesnih skupina za uočavanje i rješavanje problema nasilja.

Članak 34.

Škola je obvezna tijekom školske godine putem stručne službe i ravnatelja organizirati radionice za učenike i seminare za roditelje i nastavnike na temu nasilje, postupci kod nasilnog ponašanja i mjere sprječavanja nasilja u školi i izvan škole.

Članak 35.

Škola je dužna svake godine u cilju mjera prevencije izraditi školski akcijski plan kao sastavni dio Godišnjeg programa rada škole, a na osnovu analize učestalosti slučajeva nasilja, zastupljenosti različitog oblika nasilja, broja ozljeda, sigurnosti školskog objekta i dvorišta i slično.

16. EVIDENCIJA ŠKOLE O SITUACIJAMA NASILJA

Članak 36.

Uposleni u školi (razrednici, stručna služba, ravnatelj i školski koordinacijski tim) u obvezi su voditi evidenciju i pisati izvješća o pojavama nasilja.

U cilju vođenja dokumentacije o pojavama nasilja koriste se tri obrasca:

- Evidencijski list o sukobima i nasilju u školi,
- Obrazac za opis događaja i
- Školsko izvješće o nasilju

Dokumentacija o pojavama nasilja čuva se na sigurnom mjestu u stručnoj službi škole, kako bi se osigurala povjerljivost podataka.

Podatci u obrascima i izvješću moraju biti zaštićeni od zlouporabe bilo koje vrste.

Evidencijski list

Škola vodi posebni Evidencijski list o sukobima i nasilju u školi.

Obrazac popunjava član Nastavničkog vijeća koji je bio nazočan ili obaviješten o nasilju neposredno nakon događaja.

Evidencijski list je sastavni dio izvješća škole o događaju.

Evidencijski list o sukobima i nasilju u školi sadrži:

- nadnevak
- sudionike događaja
- mjesto i vrijeme događaja
- poduzete mjere
- ime osobe koja prijavljuje događaj

Obrazac za opis događaja

Svaka osoba (učenik, nastavnik ili drugi uposlenik škole) koja je sudjelovala u činu nasilja popunjava neposredno nakon događaja Obrazac za opis događaja i predaje ga razredniku, ravnatelju ili stručnom suradniku (sukladno razini ponašanja). Obrazac je dio izvješća škole o događaju.

Obrazac za opis događaja sadrži:

- nadnevak
- sudionike događaja
- mjesto i vrijeme događaja
- opis događaja
- što mislim o uzrocima događaja
- moje mišljenje o poduzetim mjerama
- što ću poduzeti ili reći nakon događaja
- druga moguća rješenja – moji prijedlozi

Školsko izvješće o nasilju

Školsko izvješće o nasilju je obrazac koji predstavlja zbrojni prikaz o broju situacija nasilja, sudionicima, poduzetim pedagoškim mjerama i stegovnim postupcima tijekom školske godine.

Školsko izvješće o nasilju popunjava ravnatelj škole na osnovu evidencijskih listova i obrazaca o događaju i dostavlja ga Ministarstvu znanosti, prosvjete, kulture i športa HBŽ..

17. ZAVRŠNE ODREDBE

Članak 37.

Školski koordinacijski odbor čuva obrasce o učinjenom nasilju ili sumnji da se nasilje događa.

Svaki razrednik je u obvezi imati preslik popunjenih obrazaca, a original dostavlja pedagoškoj službi.

Članak 38.

Za primjenu ovog Protokola odgovoran je ravnatelj škole.

Obveza ravnatelja je najmanje dva puta godišnje podnijeti izvješće Nastavničkom vijeću i Školskom odboru o evidentiranim situacijama nasilja u školi, poduzetim mjerama i njihovim učincima.

Članak 39.

Protokol stupa na snagu danom donošenja.

Škola će objaviti Protokol na oglasnoj ploči u roku od osam dana nakon primitka istog.

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
Hercegbosanska županija
Ministarstvo znanosti, prosvjete, kulture i športa
Broj: 06-01-38-3199/14.
Livno, 2. prosinca 2014. godine

EVIDENCIJA ŠKOLE O SUKOBIMA I NASILJU U ŠKOLI

(popunjava osoba koja prijavljuje događaj)

- ŠKOLA

- NADNEVAK

- SUDIONICI U DOGAĐAJU

- MJESTO, VRIJEME I OPIS DOGAĐAJA

- PODUZETE MJERE

- OSOBA KOJA PRIJAVLJUJE DOGAĐAJ

Potpis

OBRAZAC ZA OPIS DOGAĐAJA
(popunjavaju sudionici u događaju)

- Škola

- Ime i prezime sudionika

- Razred

- Nadnevak

- Vrijeme

- Opis događaja

Što mislim o uzrocima događaja

- Što sam mogao/la učiniti drukčije

- Što ću uraditi da popravim učinjeno

- Potpis sudionika u događaju

Potpis stručne osobe

ŠKOLSKO IZVJEŠĆE O NASILJU

(popunjava ravnatelj škole)

- Škola _____
- Nadnevak: _____
- Razdoblje izvješća:
 - prvo polugodište
 - drugo polugodište
- Pojavni oblici nasilja (broj slučajeva)
 - fizičko nasilje _____
 - psihičko nasilje _____
 - socijalno nasilje _____
 - seksualno nasilje _____
 - nasilje zlouporabom informacijskih i komunikacijskih tehnologija _____
- Sudionici
 - učenici _____
 - uposlenici škole _____
 - odrasle osobe izvan škole _____
 - druge osobe _____
- Osobe koje su prijavile slučajeve nasilja
 - učenici _____
 - uposlenici _____
 - roditelji _____
 - druge osobe _____
- Poduzete mjere

- Učinci poduzetih mjera

- Prijedlozi (obvezno)

Potpis
